

vårt försvar

FÖR FRED, FRIHET, FRAMTID

Nr 1 2011 mars

**Tema:
Nordiskt
försvars-
samarbete**

Kallelse till årsstämma

allmänna försvarsföreningens årsstämma 2011 äger rum på Teatergatan 3, 5 tr i Drottning Viktorias Örlogshems lokaler, torsdagen 5 maj kl 18.00.

Föredragningslista:

- 1 Mötets öppnande
- 2 Val av ordförande och sekreterare vid stämman
- 3 Frågan om stämman blivit utlyst i stadgeenlig ordning
- 4 Val av två justeringspersoner att justera dagens protokoll samt att tjänstgöra som rösträknare
- 5 Fastställande av föredragningslista
- 6 Styrelsens årsredovisning
- 7 Revisorernas berättelse
- 8 Fastställande av resultat- och balansräkning
- 9 Frågan om ansvarsfrihet för styrelsen och kassaförvaltaren
- 10 Presentation av verksamhetsplan för 2011
- 11 Rapport från länskonferensen
- 12 Diskussion om **aff** framtid och behandling av inkomna motioner.
Motioner ska vara aff kansli tillhanda senast 2011-04-15.
- 13 Val av ordförande och övriga styrelseledamöter för tiden t o m nästa årsstämma
- 14 Val av två revisorer för tiden t o m nästa årsstämma
- 15 Val av valberedning
- 16 Fastställande av årsavgift för 2012
- 17 Övriga ärenden
- 18 Mötets avslutande

Stämmohandlingar läggs ut på hemsidan (www.aff.a.se) samt kommer att finnas tillgängliga på föreningens kansli från den 18 april. Efter stämman kommer riksdagsman Håkan Juholt (s), ordförande i försvarsutskottet, att föreläsa om ett aktuellt ämne.

vårt försvar

FÖR FRED, FRIHET, FRAMTID

allmänna försvarsföreningens tidskrift.
Debatt om säkerhetspolitik och totalförsvar.
Utkommer med fyra nummer per år.

Ansvarig utgivare:
Maria Nyberg Ståhl

Redaktör:
Tommy Jeppsson

Redaktion och expedition:
allmänna försvarsföreningen,
se nedan.

Redaktören personligen:
Bodängsvägen 23, 760 10 Bergshamra
Tfn: 070-546 05 68
e-post: jeppsson.tommy@hotmail.com

Redaktionskommitté:
Redaktör Olof Santesson, ordförande
Generalsekr. Stefan Ring, aff
Redaktör Tommy Jeppsson

Prenumeration: 200 kr/kalenderår

Lösnummer: (beställs hos expeditionen)

Annonser: Redaktionen

Annonsspriser:
Helsida: 4.800 kr Halvsida: 3.000 kr
Kvartsida: 2.100 kr Åttondelssida: 1.500 kr

Fyrfärg:
Helsida: 9.300 kr Halvsida: 7.500 kr
Kvartsida: 6.500 kr

Layout och sättning:
Annette Hofvander, Text å Form AH AB

Tryck:
Axel Abrahamsons Tryckeri AB Karlskrona
ISSN 0042-2800

Tidningens uppfattning framgår av ledarsidan.
För åsikter framförda i övrigt redaktionellt material
svarar respektive författare.

aff

FÖR FRED, FRIHET, FRAMTID
grundad 1890

allmänna försvarsföreningen: aff är en ideell förening, fristående från myndigheter och politiska partier. Föreningens ändamål är att aktivt deltaga i den säkerhets och försvarspolitiska debatten genom föredrag, diskussioner och seminarier för att främja Sveriges förmåga att möta såväl militära som andra former av samhällshot.

Ordförande: Maria Nyberg Ståhl
Vice ordförande: Bengt Axelsson
Generalsekreterare: Stefan Ring

Expedition:
Telefon(svarare) 08-678 15 10.
Fax: 08-667 22 53
Postadress: Teatergatan 3, 5 tr
111 48 Stockholm
Bankgiro: 482 8885
Plusgiro 127 11-8
E-post: aff@aff.a.se
Hemsida: <http://www.aff.a.se>

allmänna försvarsföreningen vill verka för en försvarsdebatt med god spridning. Publicering av artiklar införläsa i **vårt försvar** medges med angivande av källan. Ekonomiska villkor avtalas med respektive författare.

innehåll

Nr 1 2011 Årgång 122

Det nordiska försvarssamarbetet omfattar än så länge främst Finland, Norge och Sverige.

Foto: ScandinavianStockPhoto

Läs:

General Sverre Diesens artikel
"Försvarsintegration – option eller imperativ" på
sid. 16.

Foto: Forsvarets Mediesenter Norge

Ledare:

Svårigheter i det möjliga 4

Tema Nordiskt försvarssamarbete:

Stefan Ring: Historien skiljer oss åt 5

Beata Hansson: Gränslöst nordiskt samhällsförsvar 8

Jacob Westberg: Kommer svenskarna 10

Lars Wedin: Nordiskt samarbete
– informell allians? 13

Sverre Diesen: Försvarsintegration
– option eller imperativ 16

Jan Joel Andersson: Nordiskt försvar
– och industri? 19

Litteratur:

Olof Santesson: Ekonomi för alla 22

Olof Santesson: Ryssland åt fel håll 23

Debatt:

Nils-Ove Jansson: Ny strategi för Sverige 24

Johan Hansson: Officersutbildning för framtiden 26

Peter Jeppsson: Armén stryper marinen 28

Olof Santesson: Det som styr flygförmågan 29

Hodder Stjernswärd: Se realistiskt på terrorn 31

Referat:

Stefan Ring: Rikskonferensen i Sälen 32

Nästa nummer, 2/11, utkommer 13/6.
Manusstopp 9/5.

Svårigheter i det möjliga

Det nordiska försvarssamarbetet har marknadsförts som ett framgångskoncept då det gäller minskade kostnader för bland annat officersutbildning, övningar och materielutveckling och -underhåll. Inom materielområdet tycks det vara markstridskrafterna som erbjuder de största möjligheterna till anskaffning av gemensamma system. Vägen verkar lång innan de nordiska länderna bestämmer sig för samma typ av stridsflygplan, ubåtar eller ytstridsfartyg.

Om exempelvis utbildning och materielunderhåll är uppenbara samarbetsområdena är försvarsmakternas kärnresurser, de stridande förbanden, nationella angelägenheter. Omedelbart uppstår då frågan om vilken grad av avhängighet mellan länderna som detta medför. Kan Sverige lita på att stödresurser som finns i ett annat nordiskt land är tillgängliga för oss i en krissituation som inte inbegriper det andra landet?

Givetvis resonerar övriga nordiska länder på samma sätt, vilket väcker frågan om ömsesidiga säkerhetsgarantier. Sannolikheten för att sådana garantier innebär nationella begränsningar avseende politisk handlingsfrihet får bedömas som stor, samtidigt som detta realistiskt sett är priset för möjligheterna att fortsatt behålla militär breddförmåga. I samband med konflikter som tidsmässigt inte är längre än att förbandets egna resurser räcker, således konflikter som är mycket kortvariga, kan det kanske gå bra. Frågan är vad som händer om kon-

flikten blir långvarig. Tesen om att det är sannolikt att något osannolikt inträffar har gång på gång påvisat sin giltighet, vilket manar till försiktighet med att förutse framtida konflikters karaktär.

Gemensam övervakning av luftrummet och havsytan är gott och väl, men det som skulle göra det nordiska försvarssamarbetet verkligt substantiellt – en gemensam säkerhetsstrategi som grund för en gemensam/samordnad operativ planläggning saknas. Den bedöms vara avlägsen, och ännu mer avlägsen är en gemensam nordisk strategi och operativ planering som samordnats med EU/Nato. Rimligen borde inte det nordiska försvarssamarbetet ses som en fråga enbart för de nordiska länderna utan något som i en vidare europeisk kontext bidrar till stärkandet av EU:s roll inom området säkerhet och försvar.

Det senare är "kvistigt". Finland och Sverige är EU-medlemmar med fokusering på Östersjöregionen. Norge satsar på Barents hav liksom på den atlantiska dimensionen i form av Natomedlemskap och är inte medlem av EU. Slutligen Danmark som betonar Natosamarbetet och de bilaterala förbindelserna med USA och visar för närvarande ett svalt intresse för det nordiska säkerhetssamarbetet. I Sverige är frågan om ett Natomedlemskap en politisk icke-fråga mot bakgrund av det folkliga motståndet. Även om procentandelen Nato-positiva är tämligen identisk i Finland

och Sverige, cirka en fjärdedel av befolkningen stödjer medlemskap i alliansen, så öppnar ändå den senaste finska vitboken för en möjlig framtida anslutning.

De nordiska länderna har också mycket olika försvarskoncept. Beroende på historiska erfarenheterna håller Finland fast vid det territoriella integritetsförsvaret. Det bedöms vara fallet också efter den numerära reduktion av försvaret som landet står inför. Frågan är inte om denna reduktion är att vänta utan när den sker, och orsaken är att det saknas pengar till en modernisering av främst den stora armén. Sverige och Norge har under senare år prioriterat den internationella förmågan men har på sistone betonat balansen mellan nationellt – internationellt medan Danmark fullt ut har fokus internationellt samtidigt som man på nationell basis byggt upp en totalförsvarsorganisation med fem totalförsvarsregioner där Hemvärnet utgör den militära komponenten.

Föga diskuterat är det säkerhetssamarbete som avser de icke – militära förmågorna där kopplingen till EU är uppenbar. Inom unionen framhålls betydelsen av såväl de militära som icke-militära kapaciteterna. Här borde de nordiska ländernas mångåriga positiva erfarenheter av civil – militär integration på såväl strategisk och operativ som taktisk nivå, nationellt internationellt, kunna ge många impulser i utvecklingsarbetet. ■

Stefan Ring:

Historien skiljer oss åt

För många betraktare utanför Norden, uppfattas de nordiska länderna som en politisk homogen grupp av stater. Ändå finns det stora skillnader som inte minst visar sig inom det försvars- och säkerhetspolitiska området. Genom att granska dessa länder utifrån aspekterna "historiska erfarenheter" och "geostrategisk analys" kan man förklara en del av orsakerna till skillnaderna. Frågan är om dessa förhållanden också påverkar det nordiska försvarssamarbetet.

Upplösningen av det kalla kriget innebar inte att det uppstod en situation där militära förband betraktades som överflödiga. Tolkningen av krigshotet hade dock förändrats. En europeisk storkonflikt uppfattades av alla de nordiska staterna som mindre trolig. Däremot uteslöts inte risken för regionala konflikter. Den stora skillnaden mellan hur de nordiska länderna tolkade denna nya situation är synen på hur en sådan konflikt skulle kunna drabba dem.¹

Historiska erfarenheter

En viktig och i vissa fall avgörande skillnad mellan de nordiska ländernas historiska erfarenheter är händelseutvecklingen under det andra världskriget. Den tyska ockupationen av Danmark och Norge har gett dessa länder erfarenheten att små stater har mycket begränsade möjligheter att hålla sig utanför ett krig, när deras territorium bedöms viktigt av andra krigförande stater. Utsikterna att få skydd bakom en folkrättslig neutralitet, uppfattas därför på ett likartat sätt i den danska och norska analysen, med andra ord, i princip

obefintliga. Det finns dock en skillnad i själva krigsförloppet.

För Danmark innebar det tyska anfallet en fullständig kollaps av försvaret och en fullbordad kapitulation inom något dygn. I Norge pågick däremot motståndet i norra delen av landet ända fram till början av juni 1940, med stöd av trupper från Frankrike och Storbritannien. I den norska självbilden har det skapats en uppfattning att Norge är möjligt att försvara med militära medel, även om det kräver bistånd från allierade. Sänkningen av den tyska kryssaren *Blücher* natten till den 9 april, ger också ett stöd för en historisk berättelse som visar att även enskilda personers agerande kan ha en betydelse för ett krigsförlopp.

Den danska diskursen tar istället utgångspunkt från andra historiska erfarenheter. Den danske politikern Viggo Hørup myntade 1883 uttalandet "Hvad skall det nytte?". Vad han avsåg var möjligheterna att försvara det danska territoriet med militära medel. Bakgrunden var det danska nederlaget mot Preussen 1864. I Danmark har detta blivit ett av de

mest citerade politiska yttranden och kan sägas ha fått ökad betydelse efter utvecklingen 1940. Det finns med andra ord få exempel i modern dansk historia som visar på möjligheterna att försvara det danska territoriet.

Inte heller Finland klarade av att hålla sig utanför krigshandlingarna. I det finska fallet är inte den historiska erfarenheten baserad på en fullföljd ockupation. Istället lyckades den finska försvarsmakten i två krig hålla emot sovjetiska anfall som skulle ha kunnat sluta med att Sovjet tagit kontroll över hela det finska territoriet och inrättat en sovjettrogen regering.

Till skillnad från de norska och danska erfarenheterna bär man i Finland med sig en historisk berättelse som utgår från uppfattningen att en liten stat har möjlighet att på egen hand försvara sig, även mot en stormakt. Inte därför att den större staten saknar tillräcklig kraft för att krossa motståndet, utan därför att den ofta påverkas av många andra händelser som kräver resurser och olika prioriteringar. Genom ett segt och långvarigt försvar kan en liten

stat, enligt den finska uppfattningen, kämpa för sin överlevnad och bevara sin självständighet. Som en viktig utgångspunkt för denna uppfattning finns också en känsla av att Finland alltid riskerar att bli lämnad ensam med sina fiender.

Som enda nordiska land som helt undvek att bli indraget i det andra världskriget är den svenska historiska berättelsen annorlunda än grannländernas. Sverige bär med sig uppfattningen att även ett litet land kan med hjälp av en klok och pragmatisk neutralitetspolitik, hålla sig utanför ett krig. Detta synsätt blev också ett av de avgörande hindren för försöken att bilda ett skandinaviskt försvarsförbund i slutet på 1940-talet. Även om den svenska neutralitetspolitiken är utmönstrad sedan några år, lever grundtanken vidare genom den militära alliansfriheten. Den svenska solidaritetsförklaringen kan tyckas motsäga detta påstående, men eftersom den politiska handlingsfriheten är viktigare än försvarsgarantier, kvarstår känslan av att det traditionella svenska förhållningssättet fortfarande är styrande.

Geostrategisk analys

Även om Ryssland inte direkt utpekats som ett hot, är närvaron av ”den stora grannen i öster” ständigt aktuell i den finska försvarsanalysen. Den långa gränsen mot Ryssland är ett geografiskt faktum som Finland aldrig kan bortse från. Särskilt om utvecklingen i det östra grannlandet inte anses gå i en positiv riktning.

Den ekonomiska utvecklingen i Norge är i hög grad beroende av de naturresurser som finns i den norska ekonomiska zonen i Atlanten och i Ishavet. Norge är världens näst största exportör av fisk, och den tredje största exportören av energi. I den norska geostrategiska analysen är därför den ekonomiska komponenten en helt central faktor. Men

liksom för Finland spelar Ryssland en roll. Även Norge har en gräns mot Ryssland som påverkar norsk försvars- och säkerhetspolitik. Under senare år har också fokus för det försvarspolitiska intresset flyttats mot nordområdet.

För Danmark, som också är en av kuststaterna i Ishavet, är inte den geostrategiska bedömningen lika tydlig. I det danska fallet är det Grönland som utgör det territorium som utgör landgräns i Arktis. Det finns danska bedömare som hävdar att ju mer naturrikedomar som upptäcks i anslutning till Grönland, desto mer självständighet kommer grönländarna att kräva. Den danska ekonomin är inte heller lika beroende av fiske och energiexport som det norska. Det geografiska området vid Ishavet är viktigt, men inte lika centralt som för Norge. Istället verkar Danmarks relativt lilla geografiska territorium och bristen på ett ”operativt djup”, påverka analysen. I detta fall kan man säga att de danska historiska erfarenheterna och den geostrategiska analysen sammanfaller och ger slutsatsen att nationell säkerhet inte skapas av ett militärt försvar av det egna territoriet.

I den svenska analysen saknas till stor del en geostrategisk dimension. Sverige har inte någon gräns mot Ryssland och den svenska ekonomin är inte heller beroende av ett specifikt svenskt territorium för att utvecklas. Snarare är det den globala marknaden och möjligheterna att etablera verksamhet runt om i världen, som är de drivande krafterna bakom den svenska ekonomiska tillväxten.

Olika försvarslösningar

Mot bakgrund av dessa faktorer är det inte så förvånande att de nordiska länderna valt olika försvarspolitiska lösningar efter det kalla krigets slut. I det danska fallet identifierades tidigt att det fanns en risk för att USA skulle kunna tappa intresset för Europa då Sovjetu-

nionen inte längre existerade. För Danmark är den amerikanska politiska närvaron en viktig aspekt i den europeiska maktbalansen. Danskarna litar inte på att Tyskland, Frankrike och Storbritannien kommer att ta hänsyn till danska säkerhetspolitiska intressen utan mycket väl kan komma överens om lösningar som enbart gagnar ”de tre stora”. För Danmark blev det därför naturligt att satsa på Nato framför EU:s säkerhets- och försvarspolitik (ESFP) samtidigt som de bilaterala kontakterna med USA blev djupare. För att knyta starka vänskapsband med USA blev den danska försvarsmakten ett viktigt instrument. Detta krävde en snabb övergång till en satsning på en expeditionär förmåga.

Det var genom danska förbands deltagande i internationell konflikthantering som Danmark skulle uppmärksammas i Washington. Danmark gav därför sitt politiska stöd till USA:s krig mot Irak 2003 och är nu det enda nordiska land som deltar i de hårda striderna i södra Afghanistan. Övergången från ett territoriellt försvar, till en militär organisation som har som främsta uppgift att strida långt från det danska territoriet underlättades av de danska historiska erfarenheterna och den geostrategiska analysen.

I Norge dröjde det ända fram till i början på 2000-talet innan diskussionen kom igång rörande hur det norska militära försvaret efter det kalla kriget skulle utformas. De neddragningar som gjordes under 1990-talet styrdes mer av ekonomiska bekymmer än av en förändrad hotbildsanalys. När reformeringen påbörjades var den inriktad mot internationell konflikthantering. Det har dock inte alls varit lika enkelt som i Danmark att få både folkopinionen och en politisk majoritet att sluta upp bakom en sådan lösning. Det nationella perspektivet har hela tiden funnits med och accentuerades efter stor-

tingsvalet 2005 då nordområdet kom att ges hög prioritet. En effekt av detta är att det militära, operativa högkvarteret har flyttats från Stavanger till Bodö. Även här är det lätt att hitta förklaringar till det norska agerandet i de historiska erfarenheterna, men kanske ändå mer i den geostrategiska analysen. Med tanke på den norska ekonomins beroende av naturresurserna i Atlanten och Ishavet är den norska prioriteringen knappast förvånande.

Trots de norska avvikelserna från Danmark finns det en faktor som är gemensam, nämligen synen på USA. Båda dessa länder menar att stödet från USA är av en grundläggande betydelse för den nationella säkerheten. Även om Norge, av skäl som här redovisats, inte valt en lika utrerad lösning som Danmark, vill Norge inte gärna möta säkerhetspolitiska utmaningar utan ett stöd från USA. Valet av det amerikanska stridsflygplanet F-35, framför JAS Gripen, kan ses i detta perspektiv.

I Finland har försvaret av det egna territoriet varit styrande för valet av försvarsmaktens utformning. Trots medlemskap i EU och EMU, har det hela tiden funnits en osäkerhet om det går att lita på omvärlden, samtidigt som det historiska arvet om möjligheterna för det lilla lan-

det att stå emot angrepp även från större stater, inte betraktats som en utopi, utan som en realitet. Även om denna situation till varje pris ska undvikas, är Finlands geografiska belägenhet sådan att den inte går att bortse från.

Liksom i Norge har förändringarna av den svenska militära organisationen i hög grad präglats av ekonomiska skäl även om det förändrade säkerhetspolitiska läget använts som en förevändning för de stora neddragningar som gjorts. Avsaknaden av geostrategiska utmaningar och en historisk erfarenhet som präglas av neutralitetens möjligheter att kunna hålla sig utanför ett krig i regionen har också påverkat det svenska agerandet. När den sovjetiska hotbilden försvann, fanns det inte några minnen från behovet av ett nationellt försvar som kunde ligga till grund för agerandet. Istället avvecklades i snabb takt det svenska territorialförsvaret. I detta avseende går det att hitta paralleller till den danska modellen där försvarsmakten ses som ett instrument för att få ett politiskt inflytande i omvärlden. Det svenska deltagandet i internationell konflikthantering har till del styrts av en sådan målbild, även om detta inte varit tydligt i den politiska retoriken.

Nordiskt försvarssamarbete

Som hittills framgått finns det således stora skillnader mellan de nordiska länderna avseende historiska erfarenheter och den geostrategiska analysen. Ändå görs det både från politisk och militärt håll, försök att åstadkomma ett ökat samarbete. En tydlig handling är skapandet av NORDEF-CO² under 2009, som innebar att flera olika samarbetsformer kom att föras samman till en organisation. En tydlig inriktning för det nordiska försvarssamarbetet är att detta ska ses som en del av övrigt europeiskt samarbete.

Frågan är vilka huvudsakliga drivkrafter som ligger bakom detta samarbete. För den förre norske försvarschefen, Sverre Diesen, är de ekonomiska faktorerna helt centrala. Kostnaderna för att upprätthålla en nationell försvarsmakt med en tillräcklig förmågebredd och modern teknologi, kommer inte att kunna täckas av försvarsanslagen. I frånvaron av en tydlig hotbild finns det andra behov i de nordiska välfärdsstaterna som har en högre politisk prioritet, är hans analys. Genom att samarbeta med logistik, utbildning och övningar kan man undvika ytterligare nedskärningar.

Försvarekonomiska drivkrafter är antagligen de aspek-

Foto: US. Navy

För två av Nordens länder, Danmark och Norge, har Nato-medlemskapet och då särskilt banden med USA störst säkerhetsskapande betydelse. I det perspektivet blir det nordiska försvarssamarbetet ett komplement. Bilden visar det amerikanska hangarfartyget Harry S. Truman tillsammans med en Norsk fregatt av Fritjof Nansenklassen.

ter som blir de mest avgörande för det fortsatta samarbetet. Detta ska ses i perspektivet att alla nordiska länder brottas med svårigheter att få försvarsbudgeten att räcka till. Även om den svenska budgeten just nu är i balans, finns det stora utmaningar "runt hörnet" som skapar problem. Den finska försvarsmakten står inför den stora uppgiften att inom några år ersätta all den östtyska materiel som inköptes i början av 1990-talet.

Ett operativt samarbete som skulle öka förmågan att samarbeta vid en konflikt i vårt närområde är just nu inte det viktigaste motivet till det nordiska försvarssamarbetet. Genom att låta ekonomiska frågor stå i centrum, undviker man den svåra diskussionen om den geostrategiska analysen, eller frågan om ömsesidiga försvarsgarantier. Frågan är om de ekonomiska drivkrafterna är tillräckliga för att få det nordiska samarbetet att verkligen fördjupas och att överbrygga de grundläggande skillnader som existerar? ■

Stefan Ring är generalsekreterare i aff

1 Underlaget för denna artikel är hämtad från den rapport som Försvarshögskolan lämnade till Försvarsmakten 2009 med beteckningen 2009-10-19, FHS 166/2008:40 samt Jacob Westberg: *Svensk neutralitetspolitik*, Stockholm, SNS Förlag, 2010.

2 Nordic Defence Cooperation. NORDEFECO styrs av de nordiska försvarsministrarna som träffas två gånger per år. De har stöd av Policy Steering Committee, PSC. PSC består av tjänstemän från respektive lands Försvarsdepartement. Samarbetet på departementsnivå är inriktande och policyskapande. I PSC hanteras frågor som initierats av ministrarna och förslag från den militära nivån, Military Coordination Committee, MCC som samordnar och leder arbetet på försvarsmaktsnivå. MCC är även ansvarig för att verkställa de beslut som fattas av ministrarna eller PSC.

Beata Hansson:

Gränslöst nordiskt samhällsförsvar

Bengt Sundelius, Foto: FHS

Hur vi ska bygga ihop vår säkerhet i Norden, ge varandra hjälp och i utbyte få trygghet själva, handlar om att uppmärksamma att vi och våra grannar i nord har såväl olika behov som förhållnings- och arbetssätt. Och om att vi kan se våra olikheter som fördelar, hävdar Bengt Sundelius, professor i statsvetenskap vid Uppsala universitet.

– Det är självfallet en utmaning för svenskar att hjälpa till att skydda exempelvis Arktis, en för oss avlägsen plats. Där finns olja, gasfyndigheter, miljöhänsyn, och territorieella dispyter att ta ställning till, isen som smälter och skapar nya farleder. Sist men inte minst, finns risken för konflikter.

Fem små länder väger lätt i ett globalt sammanhang. Tillsammans blir de en kompletteran-

de enhet som kan dra fördel av erfarenhet och kompetens. Men när man delvis överlämnar skyddet av sin nation till andra behövs ett stort mått av tillit till deras förmåga att i kris och i krig ställa upp. Tittar vi bakåt i vår historia har det inte varit ett realistiskt önskemål. Men kartan har ritats om under de senaste tjugo åren. Dessutom har krassa ekonomiska realiteter gjort sig påminda. Markstridskrafterna har blivit svagare i alla de berörda länderna, samtidigt är de nordiska flygvapnen en tung resurs i det europeiska sammanhanget. Vi inser att vi behöver varandra för att maximera effekten av vad vi vill åstadkomma.

Bengt Sundelius är optimistisk. Genom samarbeten kan man lära av varandra, dela på och hushålla med knappa resurser. Bli starkare. Han ser att vi i Norden har så mycket mer som förenar än skiljer oss åt – Det märks mest när man är ute i världen och jobbar. Vi delar allt från samhällsprofil, språk, kultur, välstånd, relativt jämt fördelat, miljöoron till synen på kvinnor och barn och våra snapsvisor.

Hur prioritera de viktiga frågorna?

Hos våra grannar ser de "muskler" som bär upp samhällets

krisberedskap ut som följer. Norrmännen är bra på skred och kriser till följd av hav och kyla, finnarna fångar effektivt in näringslivet i frågor rörande landets säkerhet. Finländsk industri är engagerad i olika arbetsgrupper och överenskommelser inom det ekonomiska försvaret. Svenskarna är å sin sida duktiga på att hantera ledarskapsfrågor och internationella insatser. Så har vi danskarna som är bra på internationella fredsbevarande operationer. Tillsammans är vi ett möjligt framgångskoncept i gemensam förpackning. Även om alla frågor rimligen inte alltid väger lika tungt för alla parter. Alla länder har egna önskemål om vad som bör prioriteras och stå högst på agendan.

– Det finns flera tunga frågetecken på dagordningen. Island är exempelvis ett land med enorma havsområden och står för närvarande helt utan eget luftförsvar. Det är dessutom hårt drabbat av en ekonomisk kris. Rysslands kärnvapenarsenal är något att hålla ögonen på och även dess arsenal av B-vapen. Men även om inte Ryssland har den överlägsna militära positionen från förr kvar, kan man i påtryckande syfte använda sig av sina energitillgångar och IT-teknologi. Arktis som ligger så strategiskt mellan stormakter, är ännu en plats att bevaka. Ett annat frågetecken är Danmark som är bäst i klassen inom NATO och inte alls ihop med Norden.

Hagadeklarationen som utgångspunkt

Regeringen vill fördjupa det nordiska samarbetet inom områden där olyckor och kriser är utgångspunkten. Avstamp tar man ur vad som beslutades i den så kallade Hagadeklarationen i april 2009. Ministermötet på Haga slott i Stockholm var det första möte där syftet var att tala om civil krishantering, samhällsskydd och krisberedskap, med förhoppning om ett framtida gemensamt nord-

iskt säkerhetssamarbete. Ett utvecklat nordiskt samarbete på den militära sidan har kommit igång väl, men det har saknats en motsvarighet på den civila sidan, rörande samhällsskydd, beredskap och krishantering. Här spelar nu Myndigheten för samhällsskydd och beredskap en viktig roll då den fått i uppdrag att lämna förslag på åtgärder i syfte att fördjupa det nordiska samarbetet och därmed öka den gemensamma förmågan att hantera olyckor och kriser.

Resten av EU, och kanske andra delar av världen följer nu våra strävanden noggsamt. Och Bengt Sundelius är inte ensam om att se detta pilotprojekt för säkerhetsarbete över nationsgränserna, som startskottet på något nytt. Sten Tolgfors skrev i sin blogg efter Hagamötet, att de nordiska länderna som delar allt från värdegrund till geografisk närhet, också samsas om många av tidens hot och risker. En naturkatastrof känner inga gränser, det gör heller inte klimatförändringarnas effekter. Många hot kräver internationell samverkan och kapacitet från flera länder för att kunna hanteras, till exempel vid större oljeolyckor på Östersjön. Effekterna skulle kunna drabba flera länder samtidigt. Han slår med andra ord fast att det finns mycket att vinna på fördjupat nordiskt samarbete inom utbildning, övning, beredskap och insatser för att möta civila hot och risker.

Fördelarna med samarbete tycks vara oändliga, men var finns nackdelarna? Blir vi inte som nation väldigt sårbara om vi gör oss beroende exempelvis av Danmarks militära kunskaper? Bengt Sundelius håller med om att den möjligheten finns.

– Men det beror på om det är en ensidig beroenderelation eller ömsesidiga beroenden. Kol- och stålunionen från 50-talet mellan Tyskland och Frankrike, som för övrigt lade grunden till EU, byggde på ömsesi-

diga beroenden, för att utesluta fler krig. Sårbarhet blir det om vi hamnar i en sådan asymmetrisk beroendesituation där annan part kan öva ”utpressning” mot oss, till exempel genom energiflöde som gas och olja. 1973 års oljeblockad av Opec är ett exempel.

Nordiskt samarbete i backspegeln

När Bengt Sundelius skrev sin avhandling om nordiskt samarbete 1976 så ingick inte frågor kring säkerhetspolitik och försvar.

– Det var först på 90-talet det kom in. Då drevs den nya säkerhetssynen fram, fokuserad på civil krishantering och samhällets säkerhet.

Men de processer och former för samarbete som han studerade på 70-talet finns kvar inom Norden. Och de är även vardag inom EU-samarbetet, kan han konstatera.

– Transnationella och transbyråkratiska relationer var i Norden redan etablerade, vid sidan av de mindre viktiga mellan-statliga och kanaliserade genom UD. Nu gäller detta informella och rätt vardagliga samarbete tvärs över det mycket vidare EU-arbetet. Näringslivet upptäckte detta tidigt inom Norden.

Sundelius nämner hur banker, elbolag och många företag agerar samnordiskt och med transnordiskt ägarskap och hemmamarknad. Säkerhet handlar inte bara om statens överlevnad. Det handlar även om människors och samhällets fortbestånd. Det blir ett mer komplext arbetsfält bortom förvarsfrågor eller UD-frågor. För att vi ska nå framgång med vårt samarbete efterfrågas nu gemensamma utbildningar, övningar, utbytessystem, scenariobanker och gemensamma informationsutbyten, samutnyttjande av resurser, utbyte av kunskap och erfarenheter, gemensam forskning. Det här låter som en tuff vision som krä-

ver mycket energi för att dra vidare. Det håller Bengt Sundelius med om.

– Och behovet kan inte nog understrykas att öva sig till en trygg beredskap. Och det ska vara realistiska övningar, gärna med överraskningsmoment.

Bygger ihop systemen

Samverkan handlar mycket om att ha likartade förhållningssätt. Ordet interoperabilitet nämns. Som exempel ges Öresundsbron som knyter Sverige till Danmark, vars två vattenslangsuttag mitt på bron passar två olika länders system. Man skulle ha mycket att vinna på om dessa hade samma standard. Ett annat exempel på bristande interoperativitet är Ryssland och terrordramat på teatern som löstes relativt snabbt med gas, men med många döda som resultat. Så hade troligen inte upplösningen sett ut om det skett i Sverige. Sundelius talar också om hur vi ska kunna använda förstärkningsresurser vid svåra händelser. Klimatmötet som nyligen gick av stapeln i Köpenhamn renderade oro på gatorna. Där fick den danska polisen hjälp av övriga nordiska länder. Vilket fungerade bra, eftersom de nordiska poliserna har ett liknande förhållningssätt.

Men vad som framförallt har haft en enande effekt på de nordiska länderna, är det faktum att de har en begränsad budgetpost till försvarsresurser. Bengt Sundelius menar att vi här hittar en stor poäng, i att gemensamt hitta lösningar som även bekostas gemensamt.

– I fyrtio år levde vi i en nordisk balansakt i det kalla krigets skugga. Nu har det gått tjugo år sedan Berlinmuren föll och det är dags att forma nya tankar, som bättre passar dagens och morgondagens behov av gränsöverskridande säkerhet i Norden. ■

Beata Hansson är frilansjournalist.

Jacob Westberg:

Kommer sven

I den danska tidningen *Fædrelandet* rapporterades den 22 november 1863 om innehållet i ett telegram från Stockholm: "22 000 Mand komme og Han selv". Danmark hade några dagar tidigare antagit en ny författning som syftade till att integrera hela Slesvig i den danska statsbildningen. Tidigare detta år hade den danska regeringen även vidtagit åtgärder för att avskilja de tysktalande hertigdömena Holstein och Lauenburg från det danska riket. De danska åtgärderna hade väckt starka motreaktioner i det Tyska förbundet och hos Preussen som hotade med en militär intervention. Det kom inga svenska trupper denna gång och även den svenske kungen Karl XV stannade hemma. Preussen tog under Bismarcks ledning huvudansvaret för de tyska insatserna och Danmark var chanslöst när striderna inleddes i början av februari 1864. I fredsslutet i oktober samma år tvingades Danmark uppge hela Slesvig-Holstein och hertigdömet Lauenburg.

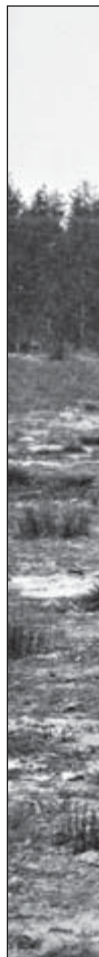
I juni 2008 fick Thorvald Stoltenberg i uppdrag av de nordiska utrikesministrarna att presentera konkreta förslag på hur det nordiska samarbetet inom utrikes- och säkerhetspolitiken kan utvecklas på 10-15 års sikt. I Stoltenbergrapporten från februari 2009 presenterades 13 områden som ansågs lämpliga för ett fördjupat och utökat nordiskt säkerhetspolitiskt samarbete. Ett av förslagen gällde en nordisk solidaritetsförklaring som innefattar överenskommelser om på förhand specificerade hjälpsatser.

Från den svenska regeringens sida meddelades, i försvarspropositionen från mars 2009,

att Sverige inte kommer att "förhålla sig passivt" om ett annat EU-land eller nordiskt land drabbas av en katastrof eller ett angrepp. Regeringen framhöll även att man från svensk sida förväntade sig att dessa länder agerar på samma sätt om Sverige skulle drabbas. I november 2009 fattades beslutet om att det redan existerande samarbetet mellan de finska, norska och svenska försvarsmakterna skulle ges en politisk dimension genom upprättandet av ett nordiskt försvarssamarbete, NORDEFECO, som även innefattar regelbundna möten mellan de nordiska ländernas försvarsministrar. Från politiskt håll betonas dock att NORDEFECO ska komplettera, inte ersätta de olika samarbeten som länderna har med EU respektive NATO.

Det är ännu för tidigt att säga något om hur dessa samarbetsprojekt kommer att utvecklas de närmaste decennierna. Men i tider då den svenska regeringen både antyder en beredskap att ge militär hjälp till länder i närområdet i händelse av ett angrepp och förväntar sig att andra länder ska agera på samma sätt kan det vara värt att påminna sig om de historiska erfarenheterna av skandinaviskt försvarssamarbete: varför misslyckades de tidigare försöken och vilken relevans har dessa erfarenheter för dagens nordiska försvarssamarbete?

Frågan om ett dansk-svensk försvarsförbund ställdes första gången i anslutning till det första dansk-tyska kriget 1848-1850. Den danske kungen Kristian VIII:s död i januari 1848 och antagandet av en ny författning i mars samma år hade skapat en politisk oro

nskarna?

i Danmark som tyska nationalister i Slesvig-Holstein utnyttjade och tillsatte en provisorisk regering med en egen monark. Slesvig-Holsteins separatister utlovades stöd från Tyska förbundet och militär hjälp var också på väg från Preussen. Danmark skickade i detta läge en förfrågan om militär hjälp till Sverige-Norge och man försökte även få Ryssland och Storbritannien att utöva påtryckningar mot de tyska angriparna. 2 maj gick preussiska styrkor in i danska Jylland.

Denna gång kom svenskar. Oscar I hade den 2 maj inför riksdagens hemliga utskott förklarat att ett tyskt angrepp mot Jylland var att betrakta som ett "anfall mot Nordens

frihet och självständighet". Meddelande om den svenska inställningen skickades även till Berlin. Den 11 maj 1848 undertecknades, med riksdagens och de norska statsrådets stöd, en överenskommelse om att Sverige-Norge i början av juni skulle översända en hjälpkår om 4000 man till Fyn och hålla ytterligare 11000 man samlade och beredda i Skåne.

I slutet av maj fick den preussiska arméledningen order om att utrymma det danska Jylland. Även Ryssland hade i detta läge engagerat sig för att skydda den danska monarkens intressen och skickat en not till Berlin som krävt att Preussen skulle stödja ett vapenstillstånd som innefattade dansk

kontroll över danska territorier.

När nya strider mellan de tyska staterna och Danmark utbröt i april 1849 skickades en ny förfrågan om hjälp till Stockholm. Denna gång var man från svensk sida inte beredd att hjälpa Danmark om man inte på förhand fick garantier om att stormakterna också stödde aktionen. De motiv som framfördes från svensk sida för denna mer återhållsamma linje var att den hjälp Sverige skulle kunna ge Danmark inte betydde särskilt mycket mot de tyska staternas samlade militära förmåga.

Danmark räddades även denna gång med hjälp av påtryckningar från stormakterna. ►

Sällan i historien har ett enskilt nordiskt land uppvisat en stark försvarsmakt. Givetvis har detta påverkat möjligheterna till samverkan/samarbete mellan de nordiska länderna. Bilden visar norska officerare under provskjutning med en kulspruta av märket Hotchkiss någon gång under tidigt 1900-tal.

Foto: Norges Nasjonalbibliotek

Vapenstilleståndet i juli 1849 kom att följas av en överenskommelse om att Sverige och Preussen skulle skicka fredsbevarande trupper till norra respektive södra Slesvig. Efter att denna överenskommelse fått stormakternas stöd sände Sverige-Norge 4000 man till området som stannade till fredsslutet mellan Danmark och Preussen i juli 1850. När även Tyska förbundet accepterat fredsavtalet kunde Danmark återta kontrollen över både Slesvig och Holstein.

Vad förklarar att svenskar kom 1848, men inte 1863-1864? Karl XV hade i samtalen med Fredrik VII i juli 1863 utlovat svenskt stöd i form av 23 000 man som skulle sändas till Slesvigs försvar om Holstein angreps. I augusti samma år hade den svenska ambassadören i Köpenhamn i samarbete med den danske statsministern utarbetat ett fördragsförslag som begränsade de svenska åtagandena till försvaret av dansk mark och minskade truppernas antal till 20 000 man.

För att Sverige-Norge skulle kunna ingå ett försvarsförbund krävdes emellertid medverkan av både den svenska och den norska regeringen. Den norska statsrådsavdelningen i Kristiania ville inte gå med på ett skandinaviskt försvarssamarbete utan Storbritanniens stöd. Inte heller den svenska regeringen var beredd att stödja ens en mer begränsad svensk insats om man inte fick aktivt stöd från antingen Frankrike eller Storbritannien. Ingen av dessa stater var beredda att utlova något stöd och den svenska utrikesledningen var därför ovillig att binda sig vid ett fördrag hösten 1863.

Två faktorer framstår med utgångspunkt i detta som avgörande för de svenska beslutet om militära hjälpaktioner: stormaktsstöd och inrikespolitisk uppslutning. Sverige-Norge ansåg sig redan på 1800-talet vara alltför svaga att agera på egen hand till stöd för ett

annat nordiskt land om stormaktsintressen var inblandade i konflikten och beslut om insats inte kunde fattas av kungen själv. Sverige återgick efter debaclet 1863 till att föra en mer principiellt grundad fredstida neutralitetspolitik som med utrikesministern Ludvig Manderströms ord skulle utmärkas av "absolut passivitet". Norden lyckades hålla sig utanför det första världskriget och nästa gång frågan om svenska militära insatser till stöd för ett annat nordiskt land väcktes var därför under mellankrigstiden.

I augusti 1936 möttes de nordiska ländernas utrikesministrar i Köpenhamn för att diskutera frågor om regionalt säkerhetspolitiskt samarbete. Nationernas förbund hade vid mitten av 1930-talet visat sig oförmöget att förhindra Italiens och Tysklands uppenbara brott mot förbundets regler och frågan var nu om de nordiska länderna själva skulle kunna upprätta ett gemensamt regionalt arrangemang för gemensam säkerhet. Den svenska ministern, K.G. Westman, förklarade att man från svensk sida "i varje enskilt fall" ville ha en bevarad frihet att själva fatta beslut om insats. Den finske ministern uttalade sig för ett samarbete och var särskilt intresserad av ett svenskt-finskt samarbete kring i Ålands försvar. Den danske ministern konstaterade att han inte trodde att något nordiskt land hade förmåga att ge effektiv hjälp om angreppet kom från en stormakt. Den norske ministern förklarade att man från norsk sida var ovillig att ingå ett avtal om regionalt samarbete utan stöd av någon stormakt och därmed saknade frågan om ett samnordiskt försvarssamarbete aktualitet.

Frågan om ett begränsat svensk-finskt samarbete i försvaret av Åland kom dock att leva vidare några år till. Den nye svenske utrikesministern Rickard Sandler engagerade sig starkt i frågan. När Sovjetunionens anfall mot Finland

inleddes i 30 november 1939 utgick en förfrågan om svenska trupper kunde sändas för att hjälpa till med Ålands försvar. Svaret blev nekande och Sander avgick i protest. Sverige valde dock att inte förklara sig neutrala i det finska vinterkriget och stödde Finland med omfattande överföringar av krigsmateriel. Cirka 8000 svenska frivilliga deltog också i kriget på finsk sida. När Tyskland i april 1940 angrep Danmark och Norge väcktes åter frågan om svenska insatser till stöd för ett annat nordiskt land. Inga svenska trupper kom. Denna gång försökte den svenska regeringen även begränsa frivilliginsatser.

I maj 1948 befann sig den svenske utrikesministern Östen Undén i Oslo för att diskutera möjligheterna av att upprätta ett skandinaviskt försvarsförbund. Bakgrunden till Undéns initiativ var rykten om att Norge övervägde att ansluta sig till det begynnande Atlantpaktssamarbetet. Undén hoppades att ett erbjudande om ett skandinaviskt förbund skulle kunna få norrmännen att avstå från ett västsamarbete.

Från Norges sida krävdes, liksom 1863 och 1936, att det skandinaviska försvarssamarbetet skulle innefatta ett samarbete med västmakterna. Undén var inte villig att kompromissa om neutraliteten. Förhandlingarna fortsatte till början av 1949, men den svenska och norska regeringens utgångspunkter gick inte att förena. Både Danmark och Norge anslöt sig senare detta år till Atlantpakten och i ofientliga sammanhang var nordisk försvarssamarbete tabu fram till 1990-talet.

1900-talets erfarenheter av nordiskt försvarssamarbete bekräftade erfarenheterna från 1800-talet: samarbetet behövde stormaktsstöd och fick i vart fall inte komma i konflikt med den mest närliggande stormaktens önskemål. Det andra världskriget kom även att befästa de skillnader som länder har i frå-

ga om historiska erfarenheter av olika säkerhetspolitiska vägval. För Finland visade kriget att ett nationellt försvar är möjligt även mot en stormakt. För Danmark och Norge visade kriget att neutraliteten är ett bräckligt skydd och att den nationella säkerheten därför bäst tryggas genom en allianspolitik. För Sverige blev kriget en bekräftelse på att det är möjligt att hålla sig utanför konflikter med en anpasslig neutralitetspolitik.

Dagens och morgondagens nordiska försvarssamarbete behöver ta hänsyn till dessa olikheter. Det är därför klokt att NORDEFCO öppnat upp för samarbeten som inte omfattar alla fem nordiska stater och att man även kan samarbeta med stater som inte är medlemmar av organisationen. Förutsättningarna för ett fördjupat samarbete har dock förbättrats på en viktig punkt: länderna behöver inte på samma sätt som under det kalla kriget ta hänsyn till Finlands och Sveriges behov av att visa upp ett oberoende i förhållande till västmakterna. Härigenom blir lösningar som innefattar västsamarbete en möjlighet som saknades vid tiden för förhandlingarna 1948-1949.

Kommer svenskarna att komma 2025 och har man de militära kapaciteter som behövs för att hjälpa oss? Osäkerheten i svaret på denna fråga tror jag består i våra nordiska grannländer även ett tag framöver och det nordiska alternativet kommer därför troligtvis att förbli ett kompletterande samarbete till EU och NATO så länge som dessa organisationer klarar av att fylla sina funktioner någotsånär nöjaktigt. ■

Fil. dr. Jacob Westberg, Institutionen för säkerhet och strategi på Försvarshögskolan

Källa: Faktauppgifter har hämtats huvudsakligen från boken *Svensk neutralitetspolitik*, SNS Förlag 2010 av Jacob Westberg.

Lars Wedin:

Nordiskt samarbete – informell allians?

Nordens strategiska position är under förändring: gasledningen *Nord Stream*, den ryska återupprustningen inklusive inköpet av amfibiefartyg typ *Mistral*, avsmältningen av isen i Arktis och det ökade nordiska militära samarbetet för in nya faktorer i den strategiska ekvationen. De nordiska länderna har visserligen sedan lång tid ett mycket nära samarbete, men detta har huvudsakligen inte berört det militärstrategiska området. I den mån det har förekommit militärt samarbete har detta i huvudsak berört fredsbevarande operationer.

År 2008 börjar samarbetet ändra karaktär. De finska, norska och svenska överbefälhavarna föreslog ett närmare samarbete inom områden som övervakning av havs- och luftrum och gemensamma övningsområden. Försvarsministrarna konfirmerade i huvudsak överbefälhavarnas idéer vid ett möte i november samma år. Såväl ministrar som överbefälhavare underströk att initiativet skulle ses som ett komplement till EU resp. Nato. Medan militärerna skrev att samarbetet inte skulle ses som en ersättning för medlemskap i EU/Nato gick ministrarna längre och hävdade att samarbetet skulle ge de nordiska länderna

större förmåga att ta sitt regionala ansvar. I början av januari 2009 publicerades Stoltenberg-rapporten innehållande bland annat ett förslag till en gemensam solidaritetsförklaring synbarligen modellerad efter den som tagits av den svenska riksdagen. *Nordic Battle Group* 2008 och 2011 kan ses som ett konkret uttryck för detta kvalitativt nya samarbete.

Det är i dagsläget, åtminstone för artikelförfattaren, något oklart vad som blivit av dessa initiativ. I stället för att spekulera i detta diskuterar föreliggande artikel några tänkbara strategiska konsekvenser.

Solidaritet och trovärdighet

Den svenska solidaritetsförklaringen omfattar två delar: en avsiktsförklaring avseende solidaritet med EU:s medlemsstater liksom med de nordiska länderna vid ett eventuellt angrepp på deras territorier liksom en beredskap att ta emot militär hjälp på svenskt territorium. Det mest märkliga med denna doktrin är kanske att den över huvudtaget anses nödvändig: solidaritet är en grundsten i EU-samarbetet. Men i och med denna går Sverige från en politik som avsåg att vara förutsebar – alliansfrihet i fred syftande till neutrali-

Den högsta politiska och militära ledningen verkar vara mycket samstämmiga vad gäller betydelsen av det nordiska samarbetet inom säkerhets- och försvarsområdet. Bilden visar ÖB general Sverker Göransson och försvarsminister Sten Tolgfors.

tet vid krig i vårt närområde – till att vara öppen. Den svenska solidaritetens uttryck kommer inte att offentliggöras förrän så är påkallat. Det finns ingen automatik avseende exempelvis militärt stöd till det angripna landet.

Samtidigt är det klart att den svenska deklARATIONEN, särskilt sedd mot bakgrund av Stoltenbergs förslag, för in ett element av underförstådd allians i det nordiska samarbetet. Ett långtgående militärt samarbete kommer rimligen att förstärka detta intryck. Men "alliansen" – låt oss kalla det ett försvarsförbund – skulle knappast ha trovärdighet mätt med traditionella måttstockar.

För det första skulle det inte finnas någon automatik i ett sådant förbund på samma sätt

som i Nato. Samtidigt får man komma ihåg att inte heller Natos medlemsstater automatiskt skulle gå i krig vid ett angrepp mot någon av dem. Ingen modern demokratiskt vald regering går i krig utan att det är tydligt, också för folkopinionen att detta är en strategisk nödvändighet. När det gäller EU så är det tydligt utsagt att det är Nato som är ansvarigt för det kollektiva försvaret av alliansens medlemmar.

För det andra är Norden ur säkerhetspolitisk synvinkel fragmenterat där varje land har sin egen lösning. Geopolitiskt är skillnaderna också stora. Finland, och i viss mån Sverige, ser över Östersjön mot Ryssland medan Norge, Danmark och Island prioriterar Atlanten, Arktis och USA-samarbetet.

Även försvarspolitikerna uppvisar stora skillnader där Finland fortsatt prioriterar territorialförsvaret medan Sverige och Danmark prioriterar internationella insatser. Det norska valet av F-35 före JAS illustrerar den nordiska solidaritetens gränser.

Å andra sidan finns det en verklig intressegemenskap mellan de nordiska folken. Sedan lång tid står också de nordiska försvarsmakterna och deras chefer varandra nära. I sammanhanget kan det vara värt att påminna om det hemliga samarbetet mellan Sverige och Nato-medlemmarna Norge och Danmark under det kalla kriget.

Vilken slutsats kan man dra av detta resonemang? En realist skulle peka på de stora skill-

naderna länderna emellan och bristen på gemensam strategisk kultur. Han/hon skulle också peka på att försvarsmakterna, även sammanlagt, skulle vara för svaga för att spela en militärstrategisk roll.

En annan möjlighet är att samarbetet, med starkt politiskt stöd, på sikt skapar en verklig känsla av solidaritet kring gemensamma värden och en gemensam strategisk syn. En sådan allians, byggd på en gemensam vision i stället för på formella åtaganden, vore något nytt ur strategiteorisk synvinkel.

En tredje möjlighet är att samarbetet hankar sig fram men ändå successivt stärks. En gemensam strategisk kultur utvecklas samtidigt som det ömsesidiga beroendet stärks. Då kommer man med tiden till en omslagspunkt där samarbetet *de facto* utgör en allians.

Norden – en strategisk aktör?

En nödvändig förutsättning för ett aktörskap är en nära politisk samordning av försvars- och utrikespolitiken inom ramen för de olika ländernas olika alliansförhållanden. Inte minst är en samordning nödvändig när det gäller EU, inklusive den gemensamma försvars- och säkerhetspolitiken, och Nato. Samarbetsproblemen mellan dessa två organisationer riskerar att kvarstå i den eviga Cypernkrisens spår. De nordiska länderna måste göra sitt bästa för att minska konsekvenserna av detta problem.

Erfarenheterna från Nordic Battle Group 2008 tycks visa att de nordiska länderna, utom Danmark och Island, är i stånd att fatta strategiska och operativa beslut. Alla högkvarter arbetar på basis av Nato-standard så gemensamt stabsarbete torde inte utgöra ett problem.

Men för att länderna skall kunna agera gemensamt krävs också planering och samövningar. Det krävs också militär kapacitet. Här finns en risk att den sammanlagda försvars-

förmågan reduceras genom en prioritering av möjliga besparingar i stället för att prioritera ökning av gemensam förmåga. Om fem svaga länder resulterar i en än svagare helhet är inget vunnet.

Rent praktiskt kan Finlands och Sveriges utanförskap relativt Nato skapa problem särskilt när det gäller samband, underrättelsetjänst, stridsledning m.m. (C⁴ ISTAR). För att ett operativt taktiskt samarbete skall vara möjligt krävs att Sverige och Finland får tillgång till nödvändig hård- och mjukvara inklusive koder. Det är inte alls säkert att alla Nato-länder, speciellt Turkiet, skulle tycka att detta vore en god idé. Operationer inom ramen för solidaritetsförklaringen är således beroende av Natos välvilja.

Vad tycker de andra aktörerna?

USA är sannolikt relativt negativt till ett nordiskt försvarsförbund, vilket också framgått av *Wikileaks*. Det atlantiska sinnelaget hos de nordiska alliansmedlemmarna riskerar att försvagas. Nato och försvaret av Nordeuropa riskerar också att försvagas då Danmark och Norge tar alltmer hänsyn till sina "neutrala", och därmed misstänkta, nordiska bröder. Slutligen kan samarbetet ses som ett försök av Finland och Sverige att komma in bakvägen i Nato – det vill säga i praktiken omfattas av Natos säkerhetsgarantier utan att betala medlemskapets kostnader.

Ryssland borde mot ovanstående bakgrund vara positivt till det nordiska samarbetet. Detta gäller särskilt om detta leder till minskat inflytande från USA parat med en sammanlagd försvagning av ländernas försvarsförmåga. Rysslands handlingsfrihet i det nordiska området skulle öka.

Omvänt skulle den ryska handlingsfriheten försvagas om samarbetet faktiskt leder till en sammanlagd förstärkning och att de nordiska länderna lyckas

skapa en strategisk bro mellan EU och Nato.

Ur ett europeiskt perspektiv skulle de nordiska länderna tillsammans kunna öka det europeiska intresset för Nordeuropa och dess problem. Detta intresse är ganska lågt idag vilket bland annat visas av den franska försäljningen av *Mistral* till Ryssland. Men det finns en risk, nämligen att övriga europeer ser det nordiska samarbetet som ett sätt att slippa engagera sig strategiskt i nordiska försvarsproblem. Sådana tankar var vanliga på 1990-talet och kan mycket väl dyka upp igen. I ett vidare perspektiv skulle det nordiska samarbetet också kunna utgöra startskottet till en regionalisering av det europeiska och transatlantiska samarbetet.

En slutsats av dessa resonemang är att de nordiska länderna behöver driva en diplomatisk kampanj för att förklara för amerikaner och europeer vad det handlar om. Det gäller, måste man understryka, att stärka den gemensamma militära förmågan och därmed utgöra ett komplement och inte en ersättning till EU respektive Nato. Principen om den europeiska säkerhetens odelbarhet måste understrykas.

Sammanfattning

Det nordiska samarbetet kan leda till såväl positiva som negativa strategiska konsekvenser. I ett bästa fall leder det till en förstärkning av den nordiska förmågan såväl politiskt som militärt. I ett sämsta fall leder det till en försvagning av ländernas individuella förmågor samtidigt som den gemensamma förmågan inte ökar. Risken är att en sådan försvagning överlagrar en uppfattning i Europa att Norden inte längre är en del av Europa strategiskt sett samtidigt som den transatlantiska länken försvagas. ■

Lars Wedin är kommendör och senior researcher vid IFAS, Institut Français d'Analyse Stratégique

Sverre Diesen:

Försvars- integration – option eller imperativ

Den kombinerte teknologi- og kostnadsutviklingen fører til at forsvarsmaktenes volum – i betydningen antall våpenplattform og andre strukturbærende systemer – vil minske. Teknologitutviklingen fører til at større og større effekt eller slagkraft kan konsentreres i hvert enkelt system – men til en stadig høyere kostnad. Dette innebærer at alle lands forsvar, også stormaktenes, krymper i størrelse. Denne utviklingen vil likevel fortsette så lenge de store aktørene anser den operative gevinst ved å ha "state of the art" teknologi mer enn oppvei-

er ulempen ved å måtte akseptere færre systemer totalt.

Dette er et logisk resonnement, så lenge man har en stor og derfor skalerbar forsvarsstruktur. De små lands problem er at våre forsvarsmakter krymper fra et allerede i utgangspunktet beskjedent nivå. Det enkelte våpensystem vil også hos oss bli mer effektivt enn det materiell det avløser, men det reduserte volumet vil uansett føre til at stadig flere systemer og kapasiteter kommer ned på det vi kaller kritisk mengde.

Kritisk masse eller mengde er det minste antall enheter av

en gitt kapasitet det er praktisk mulig å ha i forsvarsstrukturen før fagmiljøet blir for lite eller enhetskostnadene for høye. Det er for eksempel ikke praktisk mulig å ha et kampflyvåpen med 10 kampfly, uansett hvor effektive hvert fly er. Kritisk masse er med andre ord den nedre grense for antall systemer eller enheter av et våpensystem eller en type avdeling vi kan ha, før kapasiteten må tas ut av strukturen. Dette antallet vil variere noe fra kapasitet til kapasitet, men eksisterer for alle kapasiteter i inventaret.

Anskaffning og underhåll av større materielprosjekt er områder der gjensamm nordiske løsninger kan ge besparingar. Bilden visar en Norsk stridsvagn av typ Leopard II.

Foto: Forsvarets Mediesenter Norge

Denne utviklingen aksellerer behovet for flernasjonalt forsvarssamarbeid med andre land i samme situasjon, for å få ned enhetskostnadene og opprettholde tilstrekkelig store fagmiljøer. Flernasjonalt forsvarssamarbeid i en slik hensikt bør vi mer presist kalle *flernasjonal forsvarsintegrasjon*, fordi det må baseres på en annen systematikk og et større omfang enn tidligere forsvarssamarbeid med andre land. Den første forutsetningen for å få dette til er at samarbeidslandene er av tilnærmet samme størrelse, og derfor opplever problemene med kritisk masse like sterkt. En slik symmetri i landenes militære situasjon er nødvendig for å sikre at den politiske vilje til å gjennomføre vanskelige tiltak også er tilnærmet like sterk. Ellers kan vi ikke regne med at de politiske myndigheter vil være villige til å ta noen av de krevende beslutningene som et slikt samarbeid krever.

Dette er også årsaken til at det er våre nordiske naboland Sverige og Finland som har vist størst interesse for et slikt samarbeid, på tross av at de ikke er medlemmer av NATO. Nære allierte som Storbritannia eller Tyskland er så mye større enn oss at de ikke føler disse problemene like sterkt på kroppen. Dermed har de også mindre lyst til å treffe så radikale tiltak som flernasjonal forsvarsintegrasjon krever. Selv et relativt lite land som Nederland har fortsatt en befolkning som er mellom tre og fire ganger så stor som vår, og et forsvar som er tilsvarende mye større. Vi har et utmerket samarbeid med nederlenderne på mange områder, men vi kan altså ikke forvente at de skal ha den samme motivasjonen for å treffe like drastiske tiltak med sin forsvarsstruktur.

Merk også at flernasjonal forsvarsintegrasjon ikke dreier seg om å lage et felles forsvar under en felles politisk og militær ledelse. I denne forbindelse må vi skille mellom *felles styrker*

Foto: Forsvarets Mediesenter Norge

Norges førre försvarschef general Sverre Diesen har varit en av de främsta pådrivarna i det nordiska militära samarbetet.

og felles styrkeproduksjon. Hensikten er med andre ord å beholde de respektive landenes styrker med samme nasjonale ledelse som i dag, men å integrere produksjonen av disse styrkene – hvordan vi anskaffer, organiserer, trener og vedlikeholder de militære kapasitetene som vi har i hver vår forsvarsstruktur.

I en viss utstrekning vil et slikt samarbeid selvsagt skape en avhengighet som ikke er noen fordel i seg selv. Men da må vi samtidig holde fast ved det som er utgangspunktet, nemlig at det ikke er noe alternativ å fortsette å gjøre en rekke ting på egen hånd. Størrelsen på logistikk- og støtteapparatet i et lands forsvar avhenger først og fremst av *bredden* i strukturen – hvor mange ulike våpensystemer og kapasiteter som inngår i den. Den avhenger ikke like sterkt av *dyb-*

den, det vil si av hvor mange enheter av hvert system eller hver kapasitet vi har. Det spiller med andre ord relativt liten rolle for omfanget av logistikken bak for eksempel stridsvognsvåpenet om vi har 100 eller 50 slike vogner, hvis vi først har bestemt oss for å ha stridsvogner i inventaret.

Et av våre største problemer som et lite land og et lite forsvar oppstår derfor når antall enheter av hvert system går ned mot kritisk mengde, men vi fortsatt beholder hele bredden av kapasiteter i strukturen. Da blir forholdet mellom kampkraft og støttefunksjoner – *”the tooth-to-tail ratio”* – etter hvert meget ugunstig. Det er dette vi ikke kan fortsette med. Valget står mellom å bevare forsvarskapasitet i samarbeid med andre eller greie oss uten – rett og slett fordi vi er

for små til å videreføre hele dagens bredde av våpensystemer og kompetanse på egen hånd.

Dernest er det også en forutsetning at det rent praktisk er mulig å få til et samarbeid der vi kan hente ut gevinster i form av mer rasjonell styrkeproduksjon og dermed lavere kostnader. Det krever i de fleste sammenhenger en viss geografisk og kulturell nærhet, men først og fremst krever det størst mulig grad av det vi kaller *systemlikhet*. Land som skal integrere sin styrkeproduksjon må med andre ord benytte *samme type materiell* i så stor utstrekning som mulig, fordi dette er den sterkeste katalysator for samarbeid på en rekke andre områder.

Norge, Sverige og Finland har for eksempel besluttet å anskaffe samme type feltartilleri, den svenske 155 millimeter felthaubits Archer fra Bofors. Det betyr at vi kan rasjonalisere alle sider av styrkeproduksjonen av feltartilleri, fra vedlikehold av selve skytsene til anskaffelse og drift av simulatoranlegg, utdanning av så vel teknisk vedlikeholdspersonell som de operative brukerne, modernisering av skyts og ildledning etter hvert som behovet for det melder seg – alt sammen meningsløst kostbart dersom vi skulle gjøre det hver for oss med en materiellpark på bare 20–30 skyts hver.

Men samtidig er det nettopp her den politiske utfordringen melder seg. En konsekvens av denne strategien er jo at vi da må kvitte oss med den overkapasiteten vi i realiteten sitter med på hver vår kant. Vårt fremtidige feltartilleri bør derfor ikke vedlikeholdes på et norsk verksted utover det relativt enkle vedlikehold som foretas av brukerne og den enkelte artilleriavdeling. For alt tyngre vedlikehold, oppgraderinger og lignende bør skytsene settes på toget og sendes til Bofors i Sverige, mens den tilsvarende verkstedkapasitet her hjemme blir avviklet.

Våren 2010 ble det fremholdt som et eksempel på nord-

isk forsvarssamarbeid at svenske mekanikere vedlikeholdt norske helikoptre i Afghanistan. Dermed fikk det lille mekanikermiljøet i Norge en hardt tiltrengt pause mellom deployeringene. Dette er selvsagt vel og bra, men strengt tatt er slike ordninger bare den rosenrøde og politisk enkle siden av saken.

Effektivt – men samtidig politisk krevende – blir det først når samarbeidet utløser en reduksjon i overkapasitet på både personell, kompetanse og infrastruktur i det enkelte land som virkelig monner. Verksteder, lagre, treningsanlegg, utdanningsinstitusjoner og annen virksomhet som landene før hadde hver for seg må altså samles der det gir best ressursutnyttelse.

Særlig viktig er det at vi på denne måten greier å redusere bruken av militære etableringer og infrastruktur – det vi med en fellesbetegnelse kaller eiendommer, bygg og anlegg (EBA). Det norske forsvaret har i dag langt mer EBA enn det er mulig å vedlikeholde og fornye uten å bruke en stadig økende andel av budsjettet på det. Slik kan vi selvfølgelig ikke fortsette, og denne situasjonen vil vi i løpet av meget få år måtte gjøre noe med.

Hvis ikke gjenstår bare to muligheter. Pengene til nødvendig vedlikehold og fornyelse av bygningsmassen kan tas fra materiellbudsjettet, men i så fall krymper styrkestrukturen enda raskere og ubalansen mellom styrker og infrastruktur blir enda større. Eller, man kan fryse pengebruken på infrastruktur på et visst nivå og prioritere materiellinvesteringene – i så fall oppstår et gradvis forfall av infrastrukturen som gjør at baser og installasjoner til slutt må stenge uansett.

Så lenge vi tvinges til å opprettholde virksomhet i et militært etablissement er vi jo nødt til å rette oss etter de standarder som andre myndigheter krever oppfylt – til arbeidsmiljø, til håndtering av næringsmidler, til helseforskrifter. Det betyr

ofte enten lapping på de verste svakhetene eller full, kostbar rehabilitering av anlegg som vi egentlig burde ha lagt ned. Når politikerne så etter noen år tvinges til å avvikle stedet likevel, dukker avisoverskriftene opp: "Forsvaret flytter fra nyoppusset anlegg". Det er en kostnad Forsvaret ikke kan bære i lengden, hverken i penger eller svekket omdømme.

Dette understreker at flernasjonal forsvarsintegrasjon for det første krever politisk vilje i det enkelte land til å legge ned arbeidsplasser og militære anlegg der det er nødvendig for å realisere gevinstene. Men nettopp derfor kan ikke denne type samarbeid skje fra sak til sak eller som et utslag av tilfeldig systemlikhet i enkelttilfeller. *Samarbeidet må være tilstrekkelig overgripende til at de negative sidene kan fordeles jevnt mellom partene, som et resultat både av hvor det enkelte land har komparative fortrinn og ut fra et bevisst hensyn til å fordele den politiske belastningen så jevnt som mulig.* Ellers vil det neppe være mulig.

Det er denne fordelingen vi antagelig bare vil få til når det er en betydelig grad av symmetri mellom landenes størrelse og dermed i behovet for å komme ut av problemene ved at stadig mer av styrkeproduksjonen blir for kostbar til å opprettholde på nasjonal basis. Det er derfor vi neppe vil få den samme økonomiske rasjonaliseringseffekt ut av et mer tradisjonelt samarbeid med andre land, der samarbeidsmulighetene avhenger av en vilkårlig systemlikhet for enkeltsystemer og våpenplattformer fra gang til gang. Flernasjonal forsvarsintegrasjon mellom små land er derfor ingen interessant mulighet – det er et strategisk imperativ, hvis vi vil opprettholde balanserte forsvarsstrukturer med et mest mulig komplett spektrum av konvensjonelle militære kapasiteter. ■

Sverre Diesen är general och tidigare Norsk Försvarschef

Jan Joel Andersson:

Nordiskt försvar – och industri?

Dagens initiativ till nordiska försvarssamarbete drivs mindre av ökat hot i närområdet än av ekonomiska realiteter. Den militärtekniska utvecklingen medför ökande krav och kostnader där styckpriset för nya generationer system och förband hela tiden blir dyrare än det som ersätts. Även om nya system och förband har högre operativ effekt kvarstår problemet att kvantiteten inom flera områden håller på att sjunka under kritiska nivåer som krävs för att de skall kunna utvecklas, underhållas, utbildas och användas operativt. Ett sätt att hantera detta dilemma är att samarbeta med andra länder med likartad inriktning och att därigenom tillsammans öka kostnadseffektivitet i produktion och utnyttjande. Både NORDSUP-rapporten och Stoltenberggrapporten ligger i linje med dessa ekonomiska realiteter.

Ledande nordiska försvarspolitikerna och militärer har sedan ett antal år talat alltmer intensivt om ett ökat försvar- och säkerhetssamarbete som en "tvingande nödvändighet" eftersom pengarna inte längre räcker till för små länder att göra allt på egen hand. I augusti 2007 argumenterade de svenska och norska försvarsscheferna om behovet av att ställa gamla suveränitetsreflexer på huvudet. De menade att Sverige och Norge bör samarbeta vid anskaffning av ubåtar, stridsvagnar och annan försvarsmateriel. Därutöver borde de två försvarsmakterna underhåll, utbildning, övning och doktriner samordnas. De två generalerna menade också att ett fördju-

pat svenskt-norskt samarbete ger möjligheter att effektivisera den militära styrkeproduktionen och därigenom stärka det gemensamma norsk-svenska inflytande i hela det europeiska och euroatlantiska säkerhetssamarbetet.¹

Nordiskt försvarssamarbete är i sig inget nytt. Det finns lång erfarenhet av samarbete i internationella fredsinsatser och inom materielområdet. Idag handlar det dock om kvalitativt nya steg i samarbetet med fokus på potentialen för systemlikhet, där länderna anskaffar samma materielsystem (till exempel ubåtar och stridsvagnar), och för samordning av underhåll, utbildning, övning och doktriner. Visserligen skall alla sidor behålla full nationell beslutsrätt över utnyttjandet av respektive lands förmågor, men därutöver skall fältet vara fritt.

Former för samarbete

Det finns olika sätt för hur ett nordiskt samarbete inom försvarsmaterielområdet kan utformas. Något förenklat kan man tänka sig fyra olika alternativ för nordiskt försvarsmaterielsamarbete:

- 1) Gemensam kravspecifiering men separat upphandling
- 2) Gemensam kravspecifiering och upphandling
- 3) Gemensam kravspecifiering, upphandling och underhåll samt förvaltning
- 4) Gemensam kravspecifiering, utveckling, upphandling och underhåll samt förvaltning

I de två första alternativen samordnas de nordiska ländernas behov för att de på så sätt ska

bli en större kund och få bättre pris på marknaden. Samarbetet är på köpar/användarsidan och kräver därför ingen samordning på industri/leveranssidan. Försvarsindustrin i de nordiska länderna är i dessa två alternativ en av flera olika leverantörer som konkurrerar på en "öppen marknad". I de två sista alternativen finns en tydligare koppling mellan nordiskt försvarssamarbete på köparsidan och nordiskt försvarsindustri-samarbete på tillverkar/leveranssidan. Frågan är därmed om ett gemensamt nordiskt försvar innebär även en gemensam nordisk försvarsindustri?

Norge

De nordiska länderna har valt olika vägar för sin försvarsindustri. Norge har sedan ett antal år en uttalad försvarsindustripolitik som tydligt betonar kopplingen mellan försvarets behov och de nationella industriella och näringspolitiska aspekterna. Enligt den norska Stortinget skall strategin för de näringspolitiska aspekterna vid försvarets inköp av materiel baserat på försvarets behov bidra till "nasjonal verdiskapning og utvikling av et konkurransedyktig næringsliv, samt sikre Forsvaret nødvendig tilgang på kompetanse, materiell og tjenester. Videre vil det strategiske samarbeidet mellom Forsvaret, forsknings- og utviklingsmiljøene og næringslivet, basert på Forsvarets behov, styrkes" (St.meld. nr. 38 (2006-2007)).

I den norska försvarsindustri-strategin är det även tydligt inom vilka områden som landet skall satsa på när det gäller egen

försvarsmaterielutveckling. För Norge är det viktigt att prioritera områden där norska företag är framstående och kan vara attraktiva i internationella samarbeten. I samarbete med försvaret och industrin har därför det norska Försvarsdepartementet pekat ut åtta teknologiska kompetensområden som är speciellt viktiga för Norge att utveckla på hemmaplan. Bland dessa kan nämnas informations och kommunikationsteknologi, systemintegration, missilteknologi och autonoma vapen- och sensor-system samt maritim teknologi.

I Norge är det Försvarsdepartementet som har ansvaret för att utveckla och implementera strategin för de näringslivspolitiska aspekterna när försvaret köper materiel. Departementet skall också integrera strategin i planeringsprocessen för materielanskaffning. Utifrån både ekonomiska och industriella aspekter är det ett uttalat norskt strategiskt intresse att delta i internationella materielsamarbeten. Det norska Försvarsdepartementet slår därför fast att Norge måste ha egen försvarsindustriell kompetens för att landet ska kunna bli sett som en intressant internationell samarbetspartner. Försvarsdepartementet arbetar aktivt med att komma med i eller att etablera internationellt samarbete primärt knutet till de identifierade teknologiska kompetensområdena.

En metod som norska myndigheter aktivt använder sig av för att säkra och öka den norska försvarsindustrins tillgång till utländska marknader är motköpskrav (gjenkjøp). Målen med norska motköpskraven är omfattande och täcker både finansiella, näringspolitiska samt försvarspolitiska aspekter. För att kunna implementera strategin för de näringspolitiska aspekterna vid köp av försvarsmateriel har det norska Försvarsdepartementet inrättat en stödgrupp för var och ett av de sex program för försvarsinvesteringar som nu finns. I

varje grupp finns representanter förutom från Försvarsdepartementet och Försvaret men även från Närings- och handelsdepartementet och försvarsindustrin. Samarbetet i Norge mellan Försvarsdepartementet, Näringsdepartementet, Försvaret och försvarsindustrin är stark. Statens roll som stor ägare av försvarsindustrin i Norge underlättar också samarbetet.

Finland

Finland har liksom Norge en uttalad försvarsindustristrategi. Som ett resultat av en begäran av riksdagen 2004 om att regeringen skulle utarbeta en "specifik strategi för att säkra den finska försvarsindustrin" tillsatte försvarsminister Seppo Kääriäinen den 29 november 2006 en arbetsgrupp för att utarbeta en strategi för att säkra försvars- och säkerhetsindustrin i Finland. Den finska försvars- och säkerhetsindustristrategin har utarbetats gemensamt av Industri- och handelsdepartementet, Försvarsdepartementet, Försvarsmakten och den finska försvarsindustrin. Vårt att notera är att ordföranden för arbetsgruppen kom från Industri- och handelsdepartementet. Försvars- och säkerhetsindustristrategin utgör en del av Försvarsdepartementets materielpolicystrategi som antogs 2007 och skall utvärderas cirka var fjärde år.

Försvars- och säkerhetsindustristrategin slår fast att den inhemska försvarsindustrin är livsviktig för försvarsmakten ur ett försörjningsperspektiv. Den är även nödvändig för att kunna garantera inhemsk integration och underhållskapacitet samt expertis för akuta reparationer. Då försvarsmakten inte ensam kan underhålla den inhemska försvarsindustrin krävs speciella insatser och därmed är en "nationell industristrategi" nödvändig. Genom samarbete skall både statsmakterna och den privata industrin tillsammans implementera strategin.

En viktig del i strategin är

att försvarsmakten och industrin måste förpliktiga sig till gemensam och långsiktig planering för att förbättra industrikapaciteten. Istället för att fokusera på produktionssiffror måste både försvarsmakt och industri sträva efter "kompetensbaserad industriexpertis." Den viktigaste insatsen för att förbättra förhållandena för industrin är dock mer precis information om krav och strategiska planer från försvarsmakten till industrin. I likhet med internationell praktik skall därför det finska försvaret även få tillräckliga resurser för att stödja export, test och demonstration. Statligt stöd skall också ges till företag som har förutsättningar för internationella affärer och till företag med industriell kapacitet direkt kopplad till Försvarsmaktens nyckelfunktioner. Individuellt anpassade specialarrangemang skall riktas till kritisk industriell förmåga, speciellt till de med kapacitet för systemintegration.

Det finska försvarsdepartementet är politiskt ansvarigt för att implementera strategin. Försvars- och säkerhetsindustrin

Artillerisystemet Archer är ett exempel på en lyckad norsk-svensk lösning som öppnar upp för gemensam anskaffning och underhåll av andra system. Bilden visar artillerisystemet Archer i norsk miljö.

skall å sin sida utföra strategin, men den speciella karaktären på försvarsindustrin kräver speciell nationell handling. Försvarsdepartementet måste enligt strategin därför ta på sig ett allt större ansvar för försvars- och säkerhetsindustristrategins implementering. Försvarsdepartementet skall därför ge relevanta direktiv till Försvarsmaktens ledning för att implementera strategin samt introducera försvars- och säkerhetsindustristrategin till andra delar av statsförvaltningen. Målen i strategin skall utföras och följas upp i Försvarsdepartementets operationella och finansiella planeringsprocess. Försvarsledningen skall även den inkludera försvars- och säkerhetsindustristrategins riktlinjer och relevanta direktiv från Försvarsdepartementet i sina egna planeringsprocesser och rutiner.

Sverige

Av de nordiska länderna har Sverige den i särklass största säkerhets- och försvarsindustrisektorn. Samtidigt saknar Sverige en försvarsindustristrategi. Som ett av få länder i Europa

har den svenska regeringen valt att inte publicera någon nationell strategi för att bibehålla eller utveckla försvarsindustrisektorn. Visserligen påbörjades ett arbete med att ta fram en försvarsindustristrategi 2007–2008 men den har inte publicerats.

De riktlinjer som idag finns är fokuserade på materielanskaffningen. Målet med den svenska materielanskaffningen är att minska inhemskt utvecklad försvarsmateriel samt undvika svenska speciallösningar. Redan utvecklad och beprövad materiel skall prioriteras i inköp. Den nya svenska materielstrategin fokuserar på kostnadseffektivitet genom hela anskaffningsprocessen och betonar hela livscykelkostnaden av ett system.

- 1) Existerande materiel skall användas eller uppgaderas.
- 2) Om ny materiel skall anskaffas bör redan existerande och beprövade system köpas. Vid behov kan dessa behöva modifieras.
- 3) Endast om nödvändig kapacitet inte kan införskaffas enligt de tidigare principerna

skall nya utvecklingsprojekt inledas med industrin.

Försvarsmaktens uppdrag och mål är det som skall styra upphandlingsprocessen. Handlingsfrihet skall behållas i det längsta, och internationellt materielsamarbete måste alltid vara ett huvudalternativ och utnyttjas maximalt. Försörjningssäkerhet är något som skall säkerställas genom långsiktiga bilaterala relationer och avtal. Speciellt länderna inom EDIR/FA community (European Defence Industry Restructuring, Framework Agreement), USA och de nordiska länderna anses vara bra samarbetspartners.

Den svenska materielförsörjningsplanen är skriven utifrån Försvarsmaktens behov och saknar ett industriperspektiv. Som tidigare nämnts har den svenska försvarsindustristrategin inte publicerats, och därmed är det svårt att veta hur den svenska regeringen ser på försvarsindustrins roll och framtid utifrån ett bredare säkerhetspolitiskt och samhällsekonomiskt perspektiv. Samtidigt förväntas försvarsindustrin spela en allt viktigare roll i underhåll och service av försvarsmaterielsystem över hela systemens livscykel.

Utan något förtydligande från regeringen hur den ser på den svenska försvarsindustrins roll och framtida villkor är en stor fråga hur villig industrin är att ta på sig långsiktiga och förpliktigande ansvar gentemot försvarsmakten idag och i framtiden.

Avslutning: En nordisk försvarsindustri?

I början av denna artikel ställdes frågan om en gemensam nordisk syn på den nordiska försvarsindustriella basen och förvarsmaterielmarknaden skulle stärka möjligheterna för framgångsrikt nordiskt försvarssamarbete och om inte ett nordiskt försvarssamarbete behöver en industriell och tekno-

Foto: Forsvarets Mediesenter Norge

logisk komponent för att kunna nå sin fulla potential.

Analysen av NORDSUP-studien och Stoltenberggrapporten samt de nationella dokument och officiella uttalanden som finns om den försvarsindustriella basen och den nordiska försvarsmaterielmarknaden visar på en möjlig stor potential men med många hinder på vägen. På ländernivå kan man konstatera att det finns olika nivå på prioriteringen av det nordiska samarbetet. Det finns även betydande variationer i de politiska och militära banden till USA och Nato å ena sidan, och till EU, EDA och LOI å andra sidan vilket även visar sig i olika syn på strategiskt tänkande och planerande. Inte minst en avgörande skillnad mellan de olika länderna är synen på försvarsindustrins roll i samhället och relationen stat-företag. I Norge och Finland finns stora statliga ägarintressen i den inhemska försvarsindustrin och syn på försvarsindustrin som en viktig, eller till och med "livsviktig", sektor utifrån både ett säkerhetspolitiskt och samhällsekonomiskt perspektiv. I kontrast till den norska och finska synen finns det i Sverige från statligt håll varken ägarintressen eller syn på säkerhets- och försvarsindustrin som säkerhets- eller samhällspolitiskt central.

En avgörande skillnad mellan de nordiska försvarsindustrierna är storleken på företagen där svenska Saab är betydligt mycket större än något annat försvarsindustriföretag. Förutom varierande storlek gör även olika ägarstrukturer och band till och position i globala koncerner och industrinätverk det komplicerat att åstadkomma en nordisk omstrukturering av sektorn.

Både ledande politiker och militärer är tydliga med att större nordiskt försvarssamarbete är nödvändigt. Det är dock svårt att se hur ett sådant samarbete kan uppnå sin fulla potential utan att även omfatta en gemensam nordisk syn på

den nordiska försvarsindustriella basen och förvarsmaterielmarknaden. För att man skall uppnå denna potential behöver dock ett antal frågor besvaras på både nordisk och nationell nivå. De deltagande länderna behöver t.ex. svara på vad en prioritering på nordiskt samarbete egentligen betyder och omfattar? Innebär det gemensam upphandling av försvarsmateriel, gemensam försvarsplanering eller till och med en gemensam nordisk utrikespolitik? När det gäller försvarsindustrifrågorna behöver de deltagande länderna svara på om det viktigaste målet är att spara pengar eller behålla viss industri inom landets gränser och om regeringarna är villiga att ge upp ägarskap och nationell kontroll av industrin?

Försvarsindustriföretagen

och dess ägare behöver å sin sida svara på frågor som vad en prioritering av nordiskt samarbete betyder för dem? Är de t.ex. villiga att inom gemensamma nordiska upphandlingar tävla om färre men större kontrakt och även ge upp marknadssegment? Vad innebär nordisk integration i jämförelse med global integration och hur skall man hantera avvägningen mellan stora och små företagsintressen? ■

Jan Joel Andersson är fil.dr i statsvetenskap och forskningsledare vid Utrikespolitiska Institutet.

1 Syrén, Håkan och Sverre Diesen. 2007. "Nytt försvarssamarbete mellan Sverige och Norge". Debattartikel, DN debatt 31 aug 2007. <http://www.mil.se/upload/debatt/Nytt%20försvarssamarbete%20mellan%20Sverige%20och%20Norge.pdf>

Olof Santesson:

Ekonomi för alla

Det var Martin Ljung som ställde frågan, vill jag minnas. "Ett sådant här regemente, kan det bära sig?" Ja, hur ska man bestämma nyttan av ett militärt förband? Spörsmålet hör kanske hemma inom nationalekonomin, där man kan möta tankar om en uppdelning mellan närande

och tärande; ibland i en politiskt vulgariserande mening.

Detta diskuteras bland andra mer eller mindre eviga frågor i ekonomijournalisten Gunnar Örn's utomordentligt nyttiga lilla bok *Nationalekonomi för nyfikna*. Hur folk i allmänhet ser på olika samhällsverksamheter borde intressera dem av oss som reflekterar över försvarets läge. Vilka föreställningar ligger bakom uppfattningen, även bland många på militärt håll, att det är uteslutet att regering och riksdag, våra folkvalda, att försvaret skulle kunna få mer pengar?

Örn väljer ett annat exempel, från räddningstjänsten. Misstaget man ofta gör är att blanda ihop begreppen arbete och tjänst. "Brandsoldater utför inget arbete i egentlig mening när det inte brinner, men de gör oss ändå enorm tjänst bara genom att finnas till hands". Genom att anamma resonemanget skulle man kanske kunna övertyga skattebetalarna att det kunde vara klokt att höja riskpremien för försvaret.

Exemplet är ett litet självsvåldigt försök att ta upp ekonomiska frågor på ett sätt som borde kunna angå läsare av **vårt försvar**. I sin bok bjuder Örn på så mycket mer i en veritabel katalog över vanliga frågor i det offentliga samtalet: Kan ett land gå i konkurs? Måste Sverige bli fattigare för att Indien ska bli rikare? Blir jobben fler om vi delar på dem? O s v. Svaren är nej, men det är resonerandet bakom som är det viktiga.

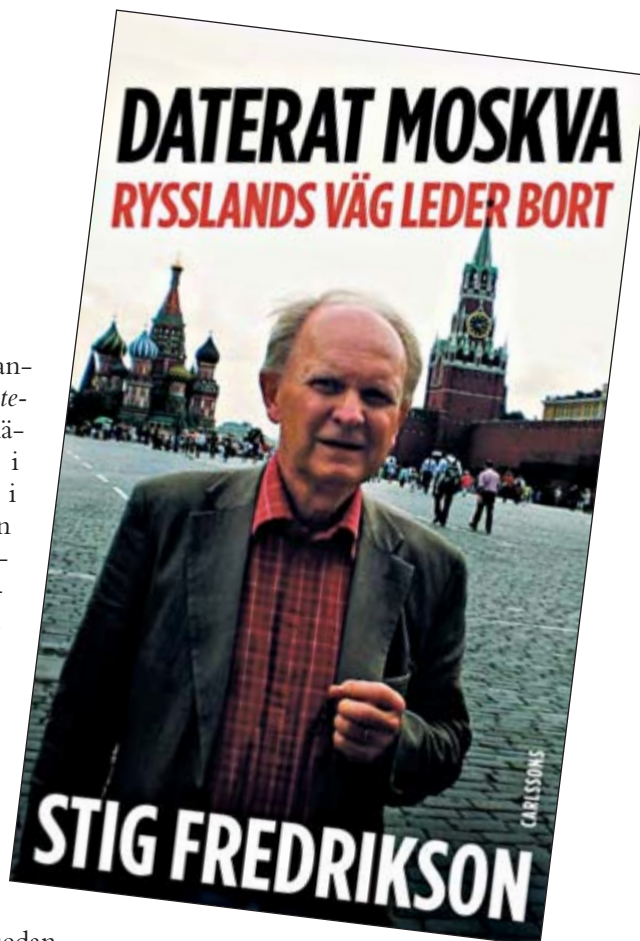
Boken kan inte nog rekommenderas den som vill ta del av en lättfattlig ekonomisk grundkurs. Som sagt: kanske går det att få en annan debatt om försvarets – samhällets – behov av tjänster. ■

Olof Santesson var utrikesredaktör i Dagens Nyheter 1973–1998.

Gunnar Örn: *Nationalekonomi för nyfikna* med förord av Lars Calmfors, Fores+Ivrig, Livonia Print, Lettland 2010.

Olof Santesson:

Ryssland åt fel håll

I Stig Fredrikssons anspråkslösa bok *Daterat Moskva* möter läsaren ett Moskva i förändring. Tyvärr i fel riktning, om man ska ta till sig uppfattningen hos författaren, en av våra mest kända Rysslandsrapportörer i etervärlden. Berättelsen med intryck från augusti 2009 bär drag av reseskildring, men iakttagelserna görs av en erfaren bedömare, sedan fyrtio år förtrogen med förhållandena i den ryska huvudstaden och litet förälskad i den.

Många ryssar har fått det bättre, den personliga friheten är stor, men med ledarparet Putin-Medvedev har den ryska staten byggt vidare på en autoritär tradition. Makten lägger sin tunga hand över viktiga sektorer i samhället. De som försvarar mänskliga rättigheter känner sig leva i laglöst land. Bilden framtonar av ledare som inte litar på sitt eget folk. Det ges inga möjligheter för en nödvändig utveckling så länge de vidhåller att demokrati inte passar ryssarna. Prognosen med dagens ledare kvar i styret är helt enkelt dålig.

Sista tredjedelen av boken präglas av att författaren brottas med att försöka förstå Alexander Solzjenitsyn. Hur kunde denne före sin död förlika sig med en Putin som i strävan att återupprätta bilden av en rysk stormakt inte vill göra upp med Stalintiden? Reflexionerna saknar kanske allmänintresse men vittnar om en vänskap som bestod tiden ut. ■

Olof Santesson var utrikesredaktör i Dagens Nyheter 1973–1998.

Stig Fredrikson: *Daterat Moskva: Rysslands väg leder bort*, Carlssons, ScandBook, Falun 2010

Nils-Ove Jansson:

Ny strategi för Sverige

Det är med förundran jag följer den säkerhetspolitiska debatten om EU-fördragets solidaritets klausul. Politiker, säkerhetspolitiska experter och militärer har förklarat hur man ska tolka klausulen eller hur man inte kan tolka den och vilket värde klausulen har eller inte har för Sveriges säkerhet. Hur många tolkningar som än görs kommer vi aldrig att få något svar förrän den dag klausulen sätts på prov. Vi saknar hanterbara fakta för att kunna göra en sannolikhetsbedömning.

Så, varom är det egentligen frågan?

Jo, Sveriges folk, dvs dess regering och riksdag, har beslutat att inte anslå så mycket pengar som behövs för att ha ett allsidigt försvar av tillräcklig styrka. Man antar att Sverige kan få hjälp av andra EU-medlemmar om det säkerhetspolitiska läget skulle försämrats. Att fortsätta diskutera klausulen kommer inte att leda till ökad säkerhet eller ökade försvarsanslag. I stället borde man utveckla en strategi som ger oss möjlighet att effektivt kunna ta emot hjälp och som sänker beslutströskeln hos andra EU-stater att vilja ge oss hjälp. Det är ju lättare att få stöd med materiel och ammunition eller jaktskydd mot anfall med kryssningsrobotar än med markstridsförband. En insats med markstridsförband underlättas betydligt om gruppering sker innan eventuella strider utbryter. Då kan också en krigsavhållande effekt skapas.

Hur ska då en sådan strategi se ut?

1. Det grundläggande är gi-

vetvis att kunna övervaka sjö-, luft- och markterritoriet samt att ha resurser för att kunna ingripa vid incidenter. Historiskt har bristande förmåga att ingripa mot kränkningar ofta tagits till intäkt av utomstående aktörer för att eskalera konflikter. Det är också viktigt att vi kan förhindra störningar av vår handel med omvärlden. Eftersom huvuddelen av denna går med sjötrafik måste även våra viktigaste hamnar skyddas. När det gäller övervakning av markterritoriet så är detta en polisiär uppgift fram till ett skymningsläge men då finns det behov av en yttäckande militär bevakningsorganisation.

Att kunna skydda och temporärt försvara samhällsviktig verksamhet, skyddsobjekt och infallsportar i form av flygfält, hamnar och kommunikationsknutpunkter skapar tid för ytterligare försvarsåtgärder samt förhindrar fait-a-compli situationer där en motståndare marscherar in utan motstånd. Med ny teknik för övervakning samt fjärrstyrning och fjärrutlösning av vapen går det att skapa mycket potenta lätta förband för sådana försvarsuppgifter.

Engagemang i ett vidareutvecklat hemvärn och i frivilliga försvarsorganisationer, vilka kan ingå i en sådan bevakningsorganisation, stärker dessutom försvarsviljan hos den egna befolkningen. Organisationen kan också användas för stöd till samhället vid snökaos, skogsbränder, översvämningar eller andra faror som hotar vårt moderna leverne. Till sist måste den militära ledningen vara de-

centraliserad så att en motståndare inte enkelt kan slå ut den på en enda plats.

Avsikten med detta första steg är att minska risken för att vi av misstag dras in i en konflikt, att förhindra en ockupation av landet utan att militärt motstånd görs och att skapa tid för att få militär hjälp från andra EU-stater.

2. Det andra steget i en ny strategi är att integrera oss inom försvarssektorn med EU- och Natoländerna. Det gäller allt ifrån utbildning och organisation till materiel och ammunition. Svenskt deltagande i internationella insatser ger ju en utomordentlig grund att stå på. Försvarsmakten har kommit långt sedan den första partnerskapsövningen ägde rum till de nu pågående operationerna i Afghanistan och Aden-viken. På materielsidan kan vi dock komma betydligt längre.

Att ha en svensk profil på vår försvarsmateriel kan vara direkt skadligt när vi i en kris-situation behöver förstärka eller ersätta vår krigsmateriel. Till exempel luftvärnsrobotar, jaktrobotar och sjörobotar kan snabbt ersättas om vi använder samma system som de större västländerna. I kriget i Melanöstern flögs laster av robotar från USA till Israel under pågående konflikt. Nya robotar kunde hängas på de israeliska flygplanen så snart de landat, och fler Lv-robotsystem utgrupperas inom timmar.

3. Det tredje steget och det kanske mest kontroversiella

är att bygga upp det framtida svenska försvaret enligt en tillgänglighetsprincip. De försvarssystem vi inte kan få hjälp med från andra länder, därför att de inte har några, måste vi själva satsa på. Det gäller övervattensfartyg och ubåtar anpassade för uppträdande i randhav, markförband för strid i vinterklimat och skärgårdsterräng. De förbandstyper som vi kan prioritera lägre är flygförband, pansarförband och större örlogsfartyg.

Svenskt luftrum kan försvaras efter några minuter om start sker från våra grannländer och efter mindre än en timma om flyg startar från brittiska öarna eller Centraleuropa. Dessa flygstridskrafter är dessutom helt autonoma med stöd av flygande ledningscentraler och lufttänkingsflygplan.

I dagens och morgondagens markstrid måste mekaniserade förband strida integrerat med rörliga artilleriförband inkluderande artilleribekämpningssystem, pansarvärnshelikoptrar samt ha direktsamverkan med attackflyg och UAV:er. Att bygga upp, öva och vidmakthålla sådana förband torde ligga utanför de ekonomiska ramarna för Sverige. Samma sak gäller t e x fregatter, som dessutom finns i överflöd inom EU och Nato. Större fartyg är ju mindre lämpade för Östersjön. För att få nödvändig erfarenhet av sådana vapensystem bör dock svenska officerare kommenderas att tjänstgöra under längre tider vid lämpliga utländska förband. Så skedde med både sjöofficerare och arméofficerare under 1800-talets senare del när Sveriges eget försvar låg i träda.

4. Med det sista steget ska vi sänka beslutströskeln hos övriga EU-stater så att de vill ge oss militär hjälp om vi behöver det. Det kan bäst ske genom att vi själva deltar i fredsbevarande och fredsskapande operationer organiserade inom FN, EU och Nato. Självklart måste även sådana insatser påverka

Foto: Staff Sgt. Joseph Swafford US. Air Force.

Markstridsförband är sannolikt de militära förmågor som det är svårast att få hjälp med i en kris- eller krigssituation. Bilden visar amerikanska soldater på patrulluppdrag i Afghanistan.

uppbyggnaden av och innehållet i det svenska försvaret. Internationellt efterfrågas ju främst markstridsförband och specialiteter som minröjning på land och till sjöss. Ett utökat säkerhetspolitiskt och militärt samarbete mellan de nordiska länderna skulle också leda till att man hjälper varandra vid konflikter. En gemensam sjö- och luftövervakning inom det nordiska området är därför en god början.

Sammanfattningsvis innebär det att vi accepterar utvecklingen i Europa, där EU blir alltmer integrerat och successivt upptar nya medlemmar. Detta ökar den gemensamma säkerheten och därmed vår nationella säkerhet. För att få bäs-

ta effekt av våra försvarsanslag bör vi anta en ny strategi för Sverige. Den bygger på att vi ska kontrollera vårt territorium och kunna ingripa mot kränkningar, öka integrationen med västländerna inom hela det säkerhetspolitiska området och särskilt på materielsidan, i första hand satsa på de förband och försvarssystem som krävs i vår unika miljö samt därutöver på resurser för att kunna delta i internationella insatser.

Slutligen kan man ställa sig frågan om det finns något alternativ till denna strategi? Ja det gör det, att Sverige går med i Nato. ■

Nils-Ove Jansson är kommendör av första graden.

Kraven på framtidens militära ledare ökar. Orsak är en komplexare insatsmiljö och de utmaningar som genereras av en professionell organisation med anställda och kontrakterade soldater.

Johan Hansson:

Officersutbildning för framtiden

Befälssystemet har förändrats flera gånger de senaste 30-åren. Den då nya befälsordningen (NBO) beslutades på 70-talet genom proposition 1977/78:24, men infördes den 1 juni 1983 efter en relativt väl planerad omläggning där omgäldning och karriärväxlingsmöjligheter etcetera

var tydliggjorda. I början på 1990-talet vidtog diskussioner om en modifiering av officersutbildningen, något som också ledde till diskussionerna om *Officer 2000*.

Parallellt med de förändringar som gjordes från 1990-talet och framåt så har det förts mer eller mindre in-

tensiva debatter och diskussioner om att officersyrket kräver akademisk skolning. Men frågan om akademisk examensrätt har inte varit helt enkel – bl.a. genom att officersutbildningen bedrivits både inom såväl Försvarsmakten som Försvarshögskolan. Efter ett antal utredningar blev FHS ett

Foto: Peter Liander/Försvarets Bildbyrå

akademiskt lärosäte 2008. Examensrätten manifesteras tydligast genom att det treåriga officersprogrammet (OP) leder till en akademisk yrkesexamen på grundnivå, benämnd *officers-examen* och genom att FHS har examensrätt för generella akademiska examina (filosofie magister) på avancerad nivå i ämnena krigsvetenskap och statsvetenskap.

Samtidigt med diskussionerna om behovet av akademisk skolning har befäls- och personal-försörjningssystemet i Försvarmakten transformerats för att möta framtida behov. Därför fick vi bl.a. ett tvåbefälssystem efter riksdagens beslut i december 2007. Redan

i april 2008 skickade försvarsmaktens högkvarter ut ett beslut till regeringskansliet och försvarsmaktens förband där grundprinciperna för tvåbefälssystemet med två kategorier yrkesofficerare åskådliggjordes: taktisk & operativ officer (OF1-9) och specialistofficer (OR6-9).

Akademiseringsfrågan har också tidvis varit föremål för intensiva debatter och åsikter. Dock har diskussionen handlat mest om form och medel och mindre om innehåll. Att officerare (OF) behöver akademisk skolning är en sak, men vi saknar en bredare diskussion och analys om innehållet i utbildningarna. Officersrollen respektive specialistofficersrollen och de båda officerskategoriernas karriärer och befattningar har heller inte varit utmejslade vid sjösättningen av tvåbefälssystemet. Därmed vill jag påstå att vi inte varit tillräckligt förberedda vid införandet av en helt ny officerskategori.

Otydligt ställda målsättningar för officersutbildningarna från Försvarmakten är otillfredsställande. Det har bl.a. inneburit att Försvarshögskolan allt för självständigt både har formulerat de övergripande målsättningarna likväl som vi designat och utformat utbildningarna vad gäller officersprogrammet, stabsutbildningen och de olika varianterna av den högre stabsofficersutbildningen. Det är således inte längre en fråga om huruvida utbildningarna skall vara akademiska eller ej – det är en fråga om vad kadetten och officeren skall lära sig och vad de skall uppnå under studietiden i syfte att Försvarmakten skall få en professionell officerskår som har den kompetens och det förhållningssätt som arbetsgivaren och ytterst statsmakternas förväntar sig.

När det gäller målsättningar och behov av förmågor så innebär dagens allt mer internationella åtaganden samt tvåbefälssystemets införande, be-

hov av utveckling av exempelvis ledarskapsutbildningen. Officersrollen torde tack vare tvåbefälssystemets införande bli mer generell till sin karaktär, dock med krav på hög professionalitet. Om så blir fallet samtidigt som miljön och det kulturella landskapet som man skall verka i är väldigt varierande så uppstår det nya behov av förmågor. Det handlar bland annat om ökat inslag av utbildning och träning i etik och i etiska spörsmål kopplat till både folkrätt och ledarskap. Likväl finns behov av att öka den interkulturella kunskapen hos både den enskilde och vid förbanden samt beredskapen för olikheter. Behovet av adekvat utbildning och skolning ibland annat folkrätt, ledarskap, etik och interkulturell kompetens har visat sig särskilt viktigt inom operationer som avser upprorsbekämpning. Analyser och erfarenheter från US Army och US Marines är här tydliga. I den årliga antologin från US Army War College 2010 skriver studenten överstelöjtnant James C. Laughrey på ett förtjänstfullt sätt om betydelsen av ökad socio-kulturell kompetens.¹ Likaså poängteras dessa förmågor av general David H Petraeus i den doktrin och manual för antiupprorsoperationer som gavs ut av US Army (Field Manual 3-24) och US MARINES (MCWP 3.33-5) år 2006.²

Citatet nedan får illustrera officerskårens behov av delvis nya förmågor och kompetenser:

On one hand, you have to shoot and kill somebody; On the other hand, you have to feed somebody. On the other hand, you have to build an economy, restructure the infrastructure, build the political system. And there's some poor Lieutenant Colonel, Colonel, Brigadier General down there, stuck in some province with all that saddled onto him, with NGOs [nongovernmental organizations] and political wannabes running around, with factions and a culture

he doesn't understand. These are now [the] culture wars that we're involved in. We don't understand that culture.

General (Ret.) Anthony Zinni
USMC

När man samtidigt läser och reflekterar över regeringens proposition 2008/09:140 *Ett användbart försvar* så accentueras behovet av att utveckla våra förmågor. Att Försvarsmakten skall ha förmåga att möta såväl kvalificerade som okvalificerade aktörer, samt i en och samma insats hantera strid, stabiliseringsuppgifter och bidra med stöd till humanitära insatser, pekar på behovet av att utveckla breddförmåga. Att Försvarsmakten vidare skall kunna hantera såväl reguljära som irreguljära motståndare torde innebära att vi måste ha etiskt mogna och ytterst stabila militära ledare som har en övertygande etisk hållning. Denna förmåga behöver träning och förmodligen mer formell och informell utbildning än idag inom ramen för vår officersutbildning.

Avslutningsvis vill jag poängtera behovet av samarbete mellan Försvarsmakten och Försvarshögskolan när det gäller officersutbildningarna. Rollspelet fungerar bäst när vi har en intresserad, tydlig och kompetent beställare på den ena sidan och en lyhörd kvalificerad utbildningsorganisation på den andra sidan. Därför behöver vi samarbeta intimt i dessa frågor framgent för att skapa en ännu bättre, relevant och rationell samt efterfrågad officersutbildning. ■

Johan Hansson är överstelöjtnant och har arbetat med utvecklingsfrågor vid Försvarshögskolan. Han genomför för närvarande internationell tjänst.

1 <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdffiles/pub983.pdf>, <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/army/knowb4y-ougo.pdf>

2 http://usacac.army.mil/cac2/coin/repository/FM_3-24.pdf

Peter Jeppsson:

Armén stryper marinen

Peter Jeppsson

Regeringens i det närmaste huvudlösa personalförsörjning för Försvarsmakten slår nu blint i organisationen, utan någon som helst kontroll.

I samma andetag som armén ställer upp två tunga stridsvagnsbataljoner, vilka endast är bemannade med heltidsanställda soldater, så går samtidigt kniven i marinen.

För oss socialdemokrater är detta fullkomligt obegripligt, ansvarslost och oacceptabelt. Det är flygvapnet och marinen som ska ha incidentberedskap och vara stående förband för att kunna hävda vårt lands territoriella integritet. Den uppgiften vilar definitivt inte på stridsvagnsförbanden.

Trots det införs ett personalförsörjningssystem i armén som tvingar fram dramatiska nedskärningar, bland annat i marinen. Mot detta, av regeringen, politiskt fattade beslut har nu plötsligt Annicka Engblom reagerat. Intressant och det välkomnar jag självfallet, men det är ju just hon och hennes parti som drivit igenom den nya personalförsörjningsmodellen.

Därtill har den moderatleda regeringen rent av beslutat att besättningarna i två stridsvagnsbataljoner skall bestå av dyra heltidsanställda soldater.

Det är Annicka Engblom och Sten Tolgfors som ska svara på om detta görs på grund av hotbilden. Frågan som måste ställas är därmed om pansarför-

banden ska vara omedelbart insatsberedda för att kunna hävda territoriell integritet, eller sätts upp för att de snabbt kunna sättas in i internationella konflikter. Några andra motiv kan jag inte se.

Denna fullständiga förändring och omdaning av armén blir så dyr att all annan verksamhet stryps. Det kommer att ge oss försämrad försvarsförmåga, flexibilitet och uthållighet. Försvaret blir klart dyrare och mycket sämre.

Vi socialdemokrater anser att endast en mindre del av soldaterna ska vara heltidsanställda och organiserade i stående förband. Övriga ska ha avtal genom olika former av kontrakt med Försvarsmakten. De ska rekryteras i första hand från frivilligorganisationerna som enligt vår mening ska ges konkreta uppgifter, integreras i Insatsorganisationen och därmed göras attraktiva och meningsfulla. ■

Peter Jeppsson är ledamot av riksdagens försvarsutskott och tjänstledig officer från 3. Sjöstridsflottiljen.

Olof Santesson:

Det som styr flygförmågan

Gripen var det graciösa alternativet. Några kommer kanske ihåg hur det lät när man på allvar började diskutera en efterträdare till Viggen: Det skulle bli ett mycket lättare stridsflygplan, mer avpassat för ett försvar som fick kosta mindre. Och det nickade många instämmande i Sverige skulle inte fortsätta i all oändlighet med en industriell satsning som annars bara stormakter mäktar med. Det var sista gången!

Nu är vi i alla fall där igen. Lättare och aldrig mer? Nej. Om skickliga tekniker får som de vill är siktet åter inställt på en ny plattform som vi ska ha för framtida bruk, och denna gång dessutom litet tyngre.

Redan nu ska påminnas om att flygvapnet inte flyger med samma Gripen som beslutades 1982. Det är inget konstigt med det – tekniken har tagit väldiga språng de senaste trettio-fyrtio åren. Alla länder med ett eget flygvapen modifierar sina plattformar, men sällan så kontinuerligt och tätt som man har gjort i Sverige. Vi har inte många plan som är varandra lika. Här handlar det om förändringar i stort sett vart tredje år, vilket har inneburit skillnader mellan individer i den första versionen A/B och på senare år i versionen C/D.

Och, framhålls det från SAAB: ett alternativ för de närmaste decennierna är att man stoppar in nya saker i en därmed mer potent Gripen C/D, dvs dagens huvudversion. Då skulle ingen kunna komma och påstå att vi bygger något "nytt plan".

Men härskande perspektivet inom etablissemangen är att Sverige med sitt luftförsvar måste hänga med i omvärldsutvecklingen, och då behövs vassare motorstyrka och längre räckvidder, vilket i sin tur innebär större bränsleåtgång. Man behöver inte tvivla på att det i industrins fall vore tryggare för sysselsättningen och mer stimulerande att skapa Gripen E/F, som måste förutsättas ha en större utvecklingspotential. Med bl a en ny radar och plats för mer bränsle är det frågan om ett plan som är två-tre ton tyngre med en större diameter på skrovet än det plan vi har vant oss vid, med andra ord 20-30 procent större och med en bredare kropp. Var det någon som sade "lätt"?

Hur har vi hamnat här? Ja, det är politikerna i riksdagen som har öppnat för den debatt som nu förestår, eller åtminstone borde förestå, om vilken väg Sverige ska ta. Det har de gjort utan att tala om saken med väljarna, som inte heller har frågat sig om det har blivit dags för någon ny och ökad ambition.

I den gällande inriktningspropositionen för det militära försvaret heter det nämligen att "flygstridskrafterna ska ha en hög tillgänglighet och en kvalificerad förmåga att genomföra strid i hela skalan från lågintensiva till högintensiva konflikt-nivåer. Flygstridskrafterna ska primärt utveckla förmåga att verka i Sverige och vårt närområde. Vidare ska flygstridskrafterna kunna delta i insatser tillsammans med andra länder i Sverige och i vårt närområde

samt, då insatsen lämpar sig för de svenska förbanden, utanför närområdet."

Det är ingen blygsam beställning. Och väl att märka, försvaret av Sverige nämns först, och detta efter ett skede där landet annars på framför allt marksidan har avskaffat möjligheterna till ett territoriellt försvar i väntan på hjälp utifrån. Av flygvapnet begärs således att det ska kunna verka i en väpnad konflikt där stormakter deltar. Hur ska annars "högentensivt" tolkas? Intrycket skapas onekligen att faror kan lura bakom hörnet.

Det har kommit på plötsligt, om man säger så. Vi kan bara gå mindre än fem-sex år tillbaka, då gällde att svenska måste anstränga sig särdeles för att hos Försvarsmakten i dess helhet hitta den mikroskopiska bilden av ett helt säkert osannolikt hot. Men så kom augustikriget 2008 mellan Ryssland och Georgien, och nu låter det annorlunda. Inriktningspropositionen med sina numera rätt militaristiska eller i vart fall martialiska formuleringar verkar sålunda praktiskt taget knuffa fram ett mer slagkraftigt system i luften än dagens Gripen C/D.

I mer eftertänksamma stunder anger nog insatta bedömare att en ny inhemsk satsning på framtidens stridsflyg kring trettio-femtio miljarder (för hundratalet plan?) förutsätter en utveckling *tillsammans med andra*. Man drömmer om ett samarbete med Brasilien som kommande storköpare av Gripen.

Men den som hör SAAB:s företrädare lägga ut texten undgår knappast intrycket att ett nytt språng måste tas, om så Sverige fortsätter att stå där ensamt. I SAAB säger man sig nu endast vänta på att Försvarsmakten ska bestämma sig för vad som krävs av det kommande systemet, och den väntan kan inte bli för lång om bolaget ska ha en framtid som tillverkare av stridsflygplan. Bara Försvarsmakten anger vilka förmågor som behövs så ska SAAB kunna sparka igång. Lätt som en plätt.

Men här rör det sig om vad Sverige kan komma att behöva militärt i luften minst en generation framöver. Ingen perspektivplan i världen kan ge en säker vägledning av vad politi-

kerna, svenska folket och faktiskt Försvarsmakten själv under de närmaste decennierna kommer att ställa för krav på militär förmåga. Om saken hade varit aktuell våren 2008, för mindre än tre år sedan, hade kanske behoven baserats på ett mera blygsamt scenario – och hur som helst kanske varit svårare att sälja in hos beslutsfattarna – än utgångsläget ter sig i Georgienkrigets kölvatten.

Diskussionen kan faktiskt heller inte föras som om det avgörande var vad Försvarsmakten skulle presentera i mars. SAAB vet ju redan vad man vill att beskedet ska bli – ett krav på plattformar med starkare motor, mer potent radar och längre räckvidder än på den tiden när neutralitetspoli-

tiken styrde systemens utformning. Att SAAB helst vill bygga E/F är inget konstigt, företaget arbetar på marknadens villkor och vill utveckla det som är mest lönsamt.

Men ett modernt luftförsvar måste byggas på utvecklingen av system av system. Det är så oerhört mycket mer än bemannade plattformar som ska bli effektivt, stridsledning, vapen, baser etc. Här har Försvarsmakten av allt att döma en svår hemläxa. Inte minst luftvärnet kräver betydligt mer engagemang än vad högkvarteret hittills har verkat kunna uppbåda. Bristen på luftvärn hör till det som exempelvis har hamnat i skarp belysning i Kungl Krigsvetenskapsakademiens projekt om strategi för

JAS 39 Gripen

Foto: Ove Ronny Haraldsen, Forsvarets Mediesenter Norge

närområdet i solidaritetsförklaringens tecken.

Vad som kanske är det grundläggande problemet är att regeringen inte har visat minsta vilja att begära fram en samlad luftförsvarsstudie om hur luftförsvaret behöver utformas i ett trettioårsperspektiv. Uraktlåtenheten bottenar rimligtvis i en ovilja att konfrontera vad ett sådant försvar skulle kosta i form av höjda anslag. Obevekligt aktualiseras ändå frågan varifrån pengarna ska tas. Hos Folk och Försvar i Sälen flaggade ÖB redan på detta stadium för att försvarskostnaderna måste öka för att bli finansierade av flygupprustning.

I sista hand behöver våra försvarspolitiker övervinna oviljan att fixera problemet. De måste känna ett ansvar för att det svenska luftförsvaret kommer att utvecklas så som de inför väljarna finner rimligt med hänsyn till riskbilder och krav på räckvidder i Östersjöområdet. Frågan är huruvida de verkligen har penetrerat det rimliga i att Sverige på nytt tar ett tämligen stort steg som stridsflygstillverkare efter allt som under många år tycktes vara lovat om motsatsen.

Kanske inser några att svenska folket inte har getts en rimlig chans att se behoven och eventuella lösningar förrän en debatt började skymta vid årsskiftet. Om beslutfattarna gör sitt jobb är det mycket som behöver ventileras innan avgöranden med lång verkan tas. Där SAAB talar om snabba beslut är det snarare frågan om början på en process. Vi ska nog inte heller nu tro på allt som sägs. ■

Olof Santesson var utrikesredaktör i *Dagens Nyheter* 1973–1998.

Hodder Stjernswärd:

Se realistiskt på terrorn

Sällan har man hört så många barnsligheter som efter självmordsbombarens död i Stockholms city i december 2010. Det är något outgrundligt hos den nuvarande svenska folksjälen, om en sådan finnes, eller kanske det bara är mediernas röst, som försöker dölja obehagliga realiteter och i stället omge sig med all slags nonsens och undanflykter. Denne självmordsbombare är inte någon galen ensling med förvrängda idéer, utan en av de många radikala och våldsbejakande islamiter, vilka i jihad, det heliga kriget, ser enda lösningen på världens politiska och sociala problem och orättvisor.

Rekryteringen av sådana jihad-soldater pågår världen runt, främst i sådana länder som Irak, Pakistan, Afghanistan och Somalia. Men celler där organisation, utrustning och utbildning sker finns i flera av de större europeiska länderna.

Profeter tolkande Koranen från den våldsamma sidan finns lite här och där och tydligen även som gäster på brittiska colleges. Säpo i Sverige har rapporterat att omkring 200 islamtillhörande våldsbenägna terrorister finns i landet. Men denna terror är internationell. Insatser

i ett land är sällan planerade i samma land. Man reser härs och tvärs och tydligen finns en väl tilltagen reskassa, bl a förstärkt av knark- och oljepengar.

”Snälla” muselmaner har i medierna gång på gång intygat att islam i grunden är för fred och tar avstånd från våld. Men det är, trots allt detta stillsamma prat, ur denna trosgemenskap som de så kallade fundamentalisterna kommer. Många av dem blir otåliga, finner fredliga metoder och fagert tal otillfredsställande och övergår till den våldsinriktade gruppen. Detta är en internationell fara, ett internationellt hot, som måste bekämpas internationellt. Polis och alla antiterrororganisationer måste samverka över gränserna.

I Sverige måste den barnsliga insikten upphöra att denna självmordsbombning mer eller mindre är en engångsföreteelse, åstadkommen av en förvillad ensling. Vi är mål, liksom andra europeiska länder (och USA förstås), åtminstone de som deltar i kampen för demokrati (som det heter) i Afghanistan, och måste rätta oss därefter. ■

Hodder Stjernswärd är överste av 1a graden.

Igår föddes Peter Englund i Burkina Faso. Han kommer nog aldrig att få lära sig läsa och skriva.

Föds på nytt i livetslotteri.se

 Rädda Barnen
Save the Children Sweden

Samtliga foton: Stefan Ring

Stefan Ring:

Rikskonferensen i Sälen

I vanlig ordning lyckades Folk och Försvar att anordna en spännande och informativ konferens. Men visst är det besynnerligt att SJ inte kan ordna fram ett tåg som skulle kunna ersätta flygchartern. Trots idogt arbete från Lars Ekeman och hans medarbetare kunde inte SJ garantera en tågtransport från Stockholm till Mora.

Den första dagen behandlade extremism, "cyberhot" och organiserad brottslighet. Alla dessa former av hot kännetecknas av att de inte styrs av några nationella gränser eller kan uppdelas i olika myndigheters ansvarsområden. Verksamhetens art kräver därför både globalt samarbete

mellan stater och en nationell samverkan inom hela samhället. Cecilia Malmström, EU-kommissionär för inrikesfrågor, pekade också på att det inom EU finns ett program som omfattar 41 punkter för att förbättra säkerheten inom detta område. Hur vår aningslöshet gynnar

olika former av attacker mot våra digitala system framgick tydligt genom en föreläsning som leddes av David Lindahl, forskningsingenjör vid FOI. Risken för att vår alltmer ökade användning av USB-minnen kan sätta även kvalificerade säkerhetssystem ur spel, blev

Moderator Lars Adaktusson och försvarsminister Sten Tolgfors

Alexander Kramarenko från det ryska utrikesministeriet i Moskva och Nato:s biträdande generalsekreterare, Jamie Shea.

tydlig genom den fiktiva berättelse som användes som exempel. Det är ingen tvekan om att denna typ av verksamhet i vissa fall kan betecknas som "krigföring". Inte minst sedan förmågan hos olika stater alltmer ökar. Var det till exempel USA och Israel som låg bakom spridningen av datamasken "Stuxnet" som angrep datorsystem som Iran använder i sitt kärnkraftsprogram? Anders Danielsson, som är chef för SÄPO, menade dock att inget av de hot som behandlades, i ett svenskt perspektiv, kan betecknas som systemhotande. Visserligen kan olika former av extremism, attacker mot våra datasystem och

organiserad brottslighet ställa till stora problem för enskilda medborgare eller företag, till och med orsaka dödsfall. Ändå är de inte, enligt Anders Danielsson, ett hot mot det svenska demokratiska systemet. DN:s ledarredaktör Peter Wolodarski varnade till exempel för motrender i den säkerhetspolitiska analysen. Förra året var det klimathot, nu är det "cybertacker". Trots dessa försäkringar från Säpochefen går det inte att bortse från att vårt beroende av datorer i hela samhället ökar vår sårbarhet. Något som ökat intresset, även från stater, att använda detta faktum som en angreppsmetod. Samtidigt är det viktigt att vi inte överreagerar. Ett exempel på överreaktion är att beteckna alla hot som säkerhetspolitiska.

Svensk säkerhetspolitik har onekligen genomgått stora förändringar under de senaste 20 åren. Begreppet neutralitet är numera utmönstrat från utrikesdeklarationerna och ersatts av ordet solidaritet. Den svenska solidariteten styrs dock helt

av en vilja till politisk handlingsfrihet. Några garantier till omvärlden lämnas inte. I det tal som Sten Tolgfors höll betonades att den svenska Försvarsmakten måste vara användbar och tillgänglig. Han tal var en enda lång lovsång till de förändringar som genomförts eller är under införande. Inte minsta problem kunde skönjas. Allt är under kontroll och Försvarsmakten kommer även att bli en viktig aktör i regeringens arbetslinje, då den militära organisationen kommer att bli landets största arbetsgivare för unga människor. Mycket av det Sten Tolgfors förde fram är inte fel. De förändringar som redovisas är nödvändiga och skulle kunna bli bra. Problemet är bara att den bild som redovisas inte överensstämmer med verkligheten. Ingen vet om det nya personalförsörjningssystemet kommer att kunna förse Försvarsmakten med det antal soldater som krävs eller om de kommer att ha tillräcklig kompetens. Det är också mycket som tyder på att Försvarsmak-

ten är underfinansierad i relation till de uppgifter som ska lösas och de materielsystem som ska inköpas. Detta blev tydligt under överbefälhavare Sverker Göransson's anförande. Rekryteringen av personal är en gigantisk utmaning och kommer att vara den viktigaste frågan för Försvarsmakten under de närmaste åren, enligt Göransson. För en utomstående betraktare känns det oroväckande när hanterandet av en stödfunktion får en sådan central roll. Normalt borde lösandet av Försvarsmaktens militärstrategiska huvuduppgifter ligga främst. Göransson menade också att den ekonomiska ramen inte skulle räcka till efter 2015. Främst beror det på den materiella förnyelse som kommer att krävas med bland annat inköp av helikoptrar, uppgradering av JAS Gripen, inköp av ubåtar m m. En Försvarsmakt som används i internationella insatser sliter också ner den befintliga materielen i en väldigt snabb takt. Under det kalla kriget var inställandet av repetitionsutbildningar en ofta använd budgetregulator. Den möjligheten finns inte idag. Den typen av snabba besparingar existerar inte längre. Något som gör ÖB:s varningsord om en ansträngd budget särskilt allvarlig.

Det nationella försvaret fick dock en renässans vid året konferens. Sakta verkar det växa fram en insikt om att vi inte enbart kan lösa vår grundläggande, nationella säkerhet genom internationella insatser. I sitt anförande menade Wilhelm Agrell att vi inte ska stirra oss blinda på hotbilder utan istället enas om att Sverige behöver en grundläggande förmåga att försvara samhället, oavsett hur vi tror att omvärlden ser ut eller hur vi tror att den kommer att gestalta sig i framtiden. Vi har ändå inte en aning om vad som kommer att hända. Idag, enligt Agrell, är vår förmåga för dålig. Beslutet att återuppta den nationella försvarsplaneringen, efter 10 år

Urban Ahlin, Utrikesutskottet.

i malpåse, kanske kan leda fram till en ökad insikt om de brister som finns.

Våra relationer till omvärlden manifesterades genom närvaron av Alexander Kramarenko från det ryska utrikesministeriet i Moskva och Nato:s biträdande generalsekreterare, Jamie Shea. Båda betonade behovet av samarbete. Inte minst Kramarenko lyfte fram den positiva utveckling som ägt rum i det transatlantiska samarbetet. Ryssland och Nato är inte längre fiender utan samarbetspartners, inte minst inom försvaret mot ballistiska missiler. Antingen är vi med tillsammans eller så fastnar vi i den tidigare kapprustningen, var Kramarenkos analys, samtidigt som han menade att denna utveckling talar mot en fortsatt utvidgning av Nato. Jamie Shea inledde med att hävda att 2010 varit ett mycket framgångsrikt år för Nato. Oron för att framtagningen av ett nytt strategiskt koncept skulle leda till ett misslyckande, har istället lett fram till ett dokument där alla motstridiga uppfattningar nått fram till en konsensus. Den nya överenskommelsen har skapat en balans mellan konventionella militära hot, där artikel 5 i nordatlantiska fördraget utgör kärnan, nya hot och internatio-

nell krishantering. Att den traditionella rollen för Nato, som en försvarsallians förstärkts, visas bland annat genom att de nya medlemsstaterna kommer att innefattas i försvarsplaneringen.

Efter detta skulle man kunna tro att allt är frid och fröjd. Den utrikespolitiske talesmannen för det socialdemokratiska partiet, Urban Ahlin, varnade dock för att det finns revan-schistiska stämningar i Ryssland. Många har svårt att acceptera att landet inte längre är en supermakt och irriteras av att Ryssland inte ges det inflytande som landet förtjänar. Vi vet med andra ord väldigt lite om Rysslands framtida utveckling. Men lika olyckligt som det är att ignorera det ryska hotet, vi måste våga tänka det otänkbara, lika kontraproduktivt är det att inte samarbeta med Ryssland, menade Ahlin.

Det är svårt att se hur denna balansgång mellan att hantera ett presumtvt hot och ett utvecklat samarbete med Ryssland, kan ske utan ett svenskt militärt försvar som är tillräckligt kompetent och trovärdigt för att hantera konflikter även i vårt närområde. ■

Stefan Ring är generalsekreterare i aff

allmänna försvarsföreningens inflytande ökar!

Men säkerhets- och försvarsdebatten måste understödjas. Med fler medlemmar får föreningen ännu större tyngd i debatten och bättre ekonomiska möjligheter att genomföra olika verksamheter!

Du som redan är medlem – ryck ur den här sidan i tidningen och använd baksidan för att rekrytera en medlem!

aff
FÖR FRED, FRIHET, FRAMTID
GRUNDAD 1890

**allmänna
försvarsföreningen**

aff
FÖR FRED, FRIHET, FRAMTID

Bli medlem i aff!

Den svenska säkerhets- och försvarspolitik har genomgått stora förändringar under de senaste åren. Totalförsvarskonceptet har ersatts av begreppet samhällsförsvar. Hotbilden har vidgats och omfattar inte längre bara militära hot. Även Försvarsmaktens uppgifter har förändrats. Numera görs ingen skillnad på nationella och internationella insatser. Enligt det gällande konceptet skapas svensk säkerhet tillsammans med andra, genom samarbete i vårt närområde, men även globalt.

Dessa förändringar är inte oproblematiska och lösningarna inte självklara. De vägval som görs måste ständigt granskas och vara föremål för diskussion. Det är i denna roll som **allmänna försvarsföreningen (aff)** vill göra skillnad. Genom en aktiv säkerhets- och försvarsdebatt vill **aff** bidra till ökad kunskap och till ett ökat stöd från det svenska folket för insatser som skapar säkerhet. **aff** är en ideell organisation som är fristående från myndigheter och politiska partier vilket gör organisationen särskilt lämpad att vara en ledande aktör inom detta område.

För att lyckas med denna uppgift behöver **aff** många fler medlemmar.

Vi behöver Dig som medlem!

Medlemskap i **aff** kostar 200 kr/år (för personer som är yngre än 26 år är medlemsavgiften 100 kr/år). Som medlem kommer Du att få tidningen **vårt försvar** med fyra nummer per år. **vårt försvar** är Sveriges enda populärvetenskapliga tidskrift som behandlar säkerhets- och försvarspolitiska frågor.

Du kan bli medlem genom att lämna en intresseanmälan till **aff@aff.a.se**

I intresseanmälan skall ingå:

Namn och adress | Födelseår | e-postadress

Mer information om föreningen får Du genom att gå in på vår hemsida, **www.aff.a.se**. Där hittar Du även kontaktuppgifter till aff:s länsavdelningar. Det senaste liksom tidigare nummer av **vårt försvar** återfinns också på denna hemsida.

Vi hoppas att få se Dig som medlem i **aff**!

Maria Nyberg-Ståhl
Ordförande i allmänna försvarsföreningen

Stefan Ring
Generalsekreterare